

GÂND ROMÂNESC

No. 3

BCU Cluj / Central University Library Cluj

ANUL II

MARTIE

1934

GÂND ROMÂNESC

DEGRADAREA INTELIGENȚEI

Pentru a-și satisface nesățioasa lui *voință de permanent*, omul recurge la acea dificilă elaborare de concepte. Ceeace — notăm — nu înseamnă că trebuie să deducem de aici, nemăsurata lui ambiție de a se potrivi cosmosului, cum înclină să creadă bună oară J. Maritain („*un biet suflet care nu cântărește nimic, iată-l îmbrățișând totul, iată-l mai vast decât lumea însăși*”).

Complicata industrie a noțiunilor are rostul de a fixa cadre stricte realității, de a adăuga contururi precise și finite devenirii informe și confuze; — și asta din teama de a nu se rătăci.

Orologeria inteligenții își exercită funcțiunile, stabilind legături între întâmplări; și deci, înțelesuri. Conceptul conține *realitatea*, dar o depășește; — și asta nu pentru a o îmbrățișa ci pentru a *orienta*.

Încât: captușit cu legi, împăiat cu norme și dublat de criterii, omul refuză să pună în mișcare funcțiunile lui — și de apreciere și de cunoaștere — numai așa din bucuria de a sparge universul în bucăți ca să-l contemple apoi înșirat pe firele inteligenței. Condensată de un criteriu, de o categorie, de o lege, de o normă, ca într'o celulă, lumea nu zace împăturită în mii de fețe pentru că intelectul nostru râvnește spectacolul iscat de jocul policromatic al transparențelor și muchiilor ei; — nu.

Ci mintea omului, în sânul realității care se primenește neconținut, are nevoie de reazem; deci, *de permanență*; are nevoie de o insulă, de un sâmbur rezistent în mijlocul undelor suferinde ale vieții. Inteligența s'a obișnuit așa: ca, orientându-se, în fluctuațiile întâmplărilor să găsiască un element de stabilitate.

A căuta, deci, puncte fixe, statornicii certe, pe linia de desfășurare a unei primeniri care nu-și mai atinge sorocul, iată în ce constă funcția firească a inteligenței.

È ceva profund uman în această continuă, inverșunată, aspră di-buire după o *certitudine*. Cine, — în mijlocul iubirilor fără sfârșit, — a dobândit axa imutabilă în jurul căreia aliajul alterărilor și schimbă-

rilor de tot felul să se orânduiască, — acela numai, stăpânește și creiază.

În chimismul instabil al vieții și al devenirii, omul caută totdeauna, pretutindeni, temeiul (acel *Wurzelpunkt*) după care toate se fac și se desfac; caută formula înăuntrul căreia datele realului să se îmbuce într'un echilibru de raporturi, deplin, — ca înăuntrul acestui echilibru fiecare *dat* să fie și o pârghie dar și un factor de siguranță. Și, astfel, *întâia sămânță de statornicie în fluxul trăirii este și întâiul punct de germinație al certitudinii, iar certitudinea, întâia putere de fertilizare și întâia condiție de organizare a valorilor*. Numai felul sistematic de a încadra articulațiile realului, de a le grupa într'o anumită ordine și a le justifica printr'o normă exactă; numai așezând, așa dar, un element imobil și rigid în mobilitatea suplă a realității, — deci, o certitudine, un *regulator* care, în loc s'o lase să curgă iregular, învălmășit, ca un alai, s'o forțeze să se succedă oarecum ritmic, — face cu puțință începutul de organizare în planul valorilor.

De aceea, în vuetul vieții năvălit ca o deslănțuire de puteri viforoase, inteligența omenească se îndărătnicește să construiască nuclee de statornicie.

Și le construiește: fie descoperind un *sens interior* lucrurilor, care, străbătându-le, le grupează unic; fie determinând puncte stabile, ne-strămutate, cari divizează cursul realului și, divizându-l, îl fărâmițează în „totalități“, — totalitățile nefiind altceva decât centre fixe de raportare.

De unde neastâmpărata sete de etern? — Din nevoia omului de a clădi, de a creia; ordinea valorilor se sprijină pe un singur sămbur de tărie: *certitudinea*.

După câte se constată cuptorul de valori al istoriei a încetat fabricația; limbile de jar nu mai urcă în tării și în glorie, mistuitoare sau fosforescente. Frământat de toate vijeliile, în toate văzduhurile, omul modern nu-și găsește rostul și nu-și intuește vieții sale sensul. Odată intrat în vertigiul tuturor prefacerilor, el nu avu o pârghie de care să se agațe.

Cultura cea nouă, cu neliniștea ei caracteristică, resfrânge tocmai freamătul acestei inteligențe degradate. Intelectul uman e apăsător de materialitate; e împovărat cu materialitate, ca o boroană de care s'au prins scațtii, tăfălogii și bolovanii. Să distingem:

Materia *aleargă după inedit* purtată de un apetit al originalității care nu-și mai găsește astâmpărul; pe când

inteligența *fuge după absolut* cu'un apetit de permanență care nu-și mai află sațul.

Inteligența însă a căzut din funcția ei firească pentru a se confunda

cu ritmul interior, frământat, al materiei. Renunțând la principiile regulatoare, ea refuză să mai pună ordine în real; renunțând la noțiuni, trișează cu intuiția, preparată din concepte sparte și topite în contururile lor pentru a le lăsa un vâl auroral și, liberată, originalitatea. Și, astfel, identificându-se cu realul, în toate punctele de primenire ale acestuia, intelectul se primenește odată cu el. Și cum realul se bucură de acea savuroasă obscuritate și voluptate a ineditului, intelectul va deveni și el incoerent și obscur; cu alte cuvinte, abdică dela privilegiul de a mai turna materiei forme și realului legi. Inșă, evitând a mai exercita dificila croitorie a conceptelor, se sustrage însăși axiomei sale de naștere.

Preferând amănuntul și pasionat pentru concret, omul contemporan se eschivează de la ceea ce este mai uman în el: *inteligența*. Impovărată de materie, — ca o lumină de cenușe, — inteligența nu mai râvnește a-și zidi lăuntrul, nici a tăia în desordinea realului direcții, nici în haos contururi. Ci absorbită de amănunt, de original, de particular, de efemer, își aruncă aparatele de exploatare în miezul lucrurilor însăși și, sfredelind, până la rădăcina lor oarecum suculentă, le epuizează. E, în alt fel zis, îndrumată înspre „document” și înspre „autentic”. Părăsind atitudinea *abstractivă* (și deci fixația), intelectul s'a coborît la *intuiție* (la ceea ce e fluent și vag); dela transparentă a trecut la mustos; dela efulgurație la glod. Ancorează cu toate uneltele de extracție în arterele vieții și, rătăcitoare printre întâmplări și evenimente, se pierde în paradisul concretului și al confuziei.

Identificându-se cu toate cusăturile realului și, transformându-se odată cu el, intelectul își refuză sieși certitudinea și — odată cu ea — garanțiile creației.

Fiindcă numai inteligența desparte, în regiunile fluențelor, zone, iar în istoria vieții tae vrăste. Vrăstele se despică pe un suport de certitudine, iar certitudinea vine *numai* dela intelect.

ILARIU DOBRIDOR

MOARTEA LĂSTUNULUI

Despicând văzduhul cu zbor de săgeată
A lăsat în urmă-i să inunde soare
Și primăvara s'a iscat deodată
Ca o furtună de lumini cântătoare...
A ciugulit un timp, 'cu scârțairi de zăpadă,
Cristalul zărilor clare,
In praf de azur făcându-l să cadă
Peste uimiri de'ndelungă așteptare.
Eu am primit crainicul bucuriei
Cu fluturări de zâmbete noi și de vise,
Cu ferestrele casei și inimii, toate, deschise...
Imbătat de lumina răsăritului
El a intrat voios să sfințească'ncăperile
Cu stropii sonori ai ciripitului...
A fost o involburare de note pline
Ca un râs de copil în primăvară;
A fost un chiot al izbânzii de-afară,
Și par'că un semn al izbânzii din mine.
Dar de pămjenişul firului electric
Atingându-și zborul la un ocol,
Pasărea cerului și a seninătății
S'a prăbușit ca un simbol.

GHERGHINESCU VANIA

MATERNITATE *)

I.

O chema, pompos Valeria... Dar numele ei aducea a șagă, când o vedeai înfundată până în gât în bunda de oaie și tropăind greoiu din cismele bărbătești, cu carâmbii pleoștiți pe vine. De mică ce era, se pierdea sub vălătucul de țoale. Avea părul spălăcit ca varza murată, cu codița trasă fetește în petea tricoloră, fața mică, uscățivă și pistruiată, nasul subțire, buzele alburii și ochii de tătăroaică, împlântați pieziș.

Infățișarea ei duhnea, dincolo de caraghios, a sărăcie, căci Valeria venea din cel mai păcătos ținut al județului. Cătunul ei: un pâlce de câteva căsuțe, slobod răslețite în priporul golaș al dealului Boj. Nici brâu de pomi, care să le adune laolaltă, nici bisericuță, de care s'asculte ca de o stăpână. Rătăceau la întâmplare, printre tufarii piperniciți și căpițele de fân, micile economii înghemuite ca vai de lume, când în coace, când în colo mutate de cursul șiroaielor de nămol și de drumul desfumat al carelor.

De aci venise fata la zintâiu, să se „bage”, și din întâmplare nimerise la gazdă, pâinea lui Dumnezeu. De vorbă aspră nici pomeneală, iar munca, o nimica toată. Și peste tot, numai vorbă bună și numai omenie!

Ea, la început, nu putuse prinde nimic din taina vieții celei noi. Ori aci, ori acasă, aceeași ispravă... Apoi încetul cu încetul, ca unui orb, căruia i se roade albeața, ochii începură să dibuiască o altă infățișare a lucrurilor și apoi chiar să le priceapă rostul. La fel și auzul, se destupa parcă, de putea alege bob cu bob, vorba frumoasă de azi de cea proastă de altădată; iar mâinile, până atunci degerate, le simțea desmorțindu-se și cu îndemănare dedate la muncă subțire.

Și astfel Valeria a descoperit mai întâi frumusețea doamnei, apoi glasul blajin al domnului și în fine, duhul cald, ca de cuptor încropit,

*) Din „Nuvele ardelenesti”.

dinăuntrul căminului. Cu timpul devenise atât de simțitoare, încât fiecare nouă schimbare făcea să-i tremure sufletul în întregime.

— Valerio, să-ți lași cismele...

— Le las, Doamnă...

Și când și-a privit piciorul unduind din pantofi până sus pe pulpa strânsă în ciorap, Valeria s'a simțit, nu numai frumoasă, ci mai îmbunătă, mai duioasă și mai iubitoare pentru stăpâna ei.

— Valerio, o să-ți fac șorț alb, cu bretele peste umeri... să-l porți la masă când servești...

— Prea bine, Doamnă...

Și fără laibărul de piele, care-i ascundea trupul ca între scoarțe, cu șorțul alb peste rochița neagră de stambă, Valeria, înnoită parcă și în suflet nu numai în port, și-a descoperit sânii rotunjindu-se peste faptul trupului, ca două podoabe ale fecioriei.

— Și părul Valerio...

— Ce trebuie să fac, Doamnă?...

— Nu mai poate atârna în coade... Știi c'o să am un copil...

Valeria ar fi vrut, să sare, să sburde, să bată din mâini, așa cum nu obișnuia, sau potrivit firii, să se plece și să sărute mâna doamnei care parcă se îndura s'o blagoslovească... Doamna o să aibă un copil!...

— Tu o să-l îngrijești...

Valeria nu putea răspunde. Cuvintele i se innecau în gâtlee. Ea avea să-l îngrijească... Ce bucurie!... Ce bucurie!...

— Nu poți avea părul lung...

— Nu... îngână ea.

— Să-l ascunzi sub un tulpă...

— Să-l ascund...

— Sau mai bine să-l tai...

— Ii taiu... Cum zice Doamna...

* * *

Ciudată schimbare i-a pricinuit Valeriei, sarcina stăpânei! Sufletul ei cald și moale ca un cuib, da adăpost parcă și hrană totdeauna, rodului din pântecul stăpânei. Tainele trupului împovărat treceau prin ea, scoțându-i, nu știa de unde și cum, gândiri și simțiri nouă. Cât era de îndepărtat timpul de odinioară, când, țărancă proastă, socotea sarcina femeii la rând cu sarcina vitelor, ca o stare firească a trupului. Ce putea ea pricepe atunci din taina și frumusețea înfăptuirii unui suflet?... Vițelul sau copilul... Tot una! Dar acum simțea fiori noi, tresăriri nouă de viață. Purta laolaltă cu stăpâna, aceeași sarcină, ea în suflet, stăpâna în trup, și pruncul cel dorit trăgea parcă duh din sânul a două mame.

— Valerio, sunt fericită...

Fata îi pricepea bucuria.

— Sunt fericită... fericită...

— Da, Doamnă... și eu sunt fericită...

— Nu așa, Valerio... Tu nu poți înțelege...

Valeria s'a înroșit toată. Jignirea a răspuns până în pielița obrazului, acum atât de fragedă și de simțitoare, ca și cum ar fi învelit de-a-dreptul sufletul.

— Nu poți înțelege, Valerio... căci fericirea mea nu de la copil se trage...

În Valeria a tresărit o bucurie scurtă, de hoț care a ochit o pradă.

— Nu dela copil, Doamnă?

— Nu... ci dela el, dela bărbat...

În Valeria, o nouă izbitoră. Prada se arăta și mai ispititoare.

— Vezi tu... Un om și mai ales o femeie, nu poate iubi decât o singură dată... Deci, toată iubirea mea e dăruită lui... bărbatului... Pe copil îl aștept cu drag... căci e drag din dragul lui. El e darul meu de nuntă bărbatului... Dar iubirea, iubirea cea mare și cea adevărată trece pe lângă copil, ca să învăluie iubitul...

Și Valeria era tot mai fericită. Comoara se lăsa ușor prădată...

Și când s'a născut copilul, o fetiță, Valeria și-a găsit parcă adevărata menire. Da! Îl purtase în pântecul sufletului ei și-l născuse odată cu mama. Căpătase îndemănări, griji și bucurii de mamă. Mănile ei butucănoase deveniseră iuți și elastice, prindeau sdravăn fără să pricinuească durere. Vârful degetelor și-l simțea căptușit parcă în bumbac. Învățase să scalde, să'nfașe și să legene. Și ochii ei știau să descopere frumuseți în carnea bucălată, însemnată toată de un zâmbet sau de o mișcare gingașă. Și urechile auzeau înainte ca mica făptură să țipe. Iar glasul îi se dedase pe cântec, și în minte îi veneau viersuri nicidecum auzite...

Căci prin fiece gând, prin fiece nouă simțire, parcă prin fiece mișcare, Valeria îl fura mamei...

— Un singur om poți iubi în viață, Valerio...

Da... Doamna avea dreptate! Dragul Doamnei era bărbatul, dragul ei, copilul...

II.

Ca o boală, cu frig, leșin, amețeli, s'a abătut nenorocirea asupra-i. În Valeria a tresărit o bănuială.

Fiecare vinișoară a trupului și-o simte jilavă și umflată, fiori de

ghiață îi joacă prin carne; buzele îi sunt vinete, obrajii buhavi, picioarele țepene și mâinile grele. Iar sufletul leșinat, leșinat de puteri, ca și cum ar fi fost scobit cu mâna și golit pe dinăuntru.

Pe urmă Valeria s'a lămurit. Nu știe însă ce să facă. Să spună sau nu? De sigur, doamna e bună și înțelegătoare... Dar vezi, se sfieste... Atât de mare-i necazul, pe cât de mare a fost prostia. O clipă a redevenit țărancă proastă, o clipă s'a lăsat amăgită, și nenorocirea care-o pândea s'a năpustit asupra-i.

— Oare să spun Doamnei?...

Și frigul ăsta, care nu-i dă pace și care se prelungeste din ea până'n lăuntru căminului și — Doamne ferește! — până la leagănul copilului...

Nu rușinea faptei o mustră. Câte fete n'au născut fără cununie. Acasă, la ea în odaie, sau mai bine la baba Petra, moașă și vrăjitoarea satului vecin, unde nasc fetele, de pripas, sufletul pierde orice sfiiciune. Grija ei are altă obârșie. Va trebui să părăsească locuința asta atât de fericită, pe doamna, liniștea, bucuria și mai ales leagănul, unde doarme copilul. Copilul?... Care copil?... În pântecul ei a tresărit vieța rodită în noua făptură. Și totuși, copilul ei e celălalt, copilul din leagăn, iar chipul nedorit îl simte sâmbure străin și dușman.

— Ce ai, Valerio?

— Nimic, Doamnă...

Stăpâna n'a prins nimic. Câtă deosebire între ele două! Vezi bine... O singură iubire e cu puțință... și iubirea doamnei e aiurea...

Valeria, cu curajul pe care doar desnădejdea ți-l dă, a alergat pe la doctori și moașe. Dar s'a întors frântă... Bani, bani... prea mulți bani!

— E Doamna bună să m'asculte?...

— Vorbește, Valerio.

Și Valeria, în cuvinte puține, își arată nenorocirea și dorința. Doamna se sperie auzind despre ce-i vorba.

— Nu, Valerio... Lasă voia lui Dumnezeu să se înfăptuiască... nu folosi mijloace vătămătoare și chiar ucigașe...

Valeria însă se încăpățânează, pe măsură ce doamna vorbește. A sosit și stăpânul, doamna îl ia în ajutor. Și domnul e de aceeași părere.

— N'ai dreptul să ucizi... Tot crimă se numește, fie că ucizi om întreg sau copil abia încheșat...

Dar Valeria știe ce are de făcut.

În prima Duminică liberă, după amiază, cum a sfârșit de spălat vasele, și-a lepădat pantofii, rochia, șorțul, și-a tras cismele în pi-

cioare, a îmbrăcat rochia cu crețuri și laibărul de piele. Când așa țărănește îmbrăcată, pe furiș a venit să-și sărute odorul, a înțeles că de dragul lui poate, și trebuie să înfăptuiască orice.

Autobusul a lăsat-o chiar la marginea satului. De aci până la baba Petra nu-s nici cinci sute de pași.

— Maică, am înțeles dorul tău... îi spune vrăjitoare, binevoitor. De povara copilului te scapi în diferite feluri... De pildă, îl uiți pe prispă... și-l mănâncă porcii... sau, din întâmplare, cade'n apă clocotită...

— Nu, mamă Petro, că mi-i degrabă...

— Greu, maică... Jandarii...

— Așa-i, jandarii... dar să facem lucru cinstit, să n'afle ei...

Baba a strâns gura pungă și a început să roadă colțurile buzelor cu vârful degetelor. Parcă se ferește... Și Valeriei, căreia îi era atât de degrabă...

— Spune, mamă Petro...

— Greu, maică... greu, greu nevoie mare...

Gândul Valeriei o clipă e înapoi la oraș, la leagănul cel cald și micuț...

— Cum, mamă Petro?

— Nu fitecine poate... Va să ai putere mare...

— Am, mamă Petro... Numai scapă-mă de pacoste și ferește-mă de jandari...

— Cu învățătura mea, nici dracu nu te poate bănuii...

Și bătrâna a râs, cum râd vrăjitoarele, dintr'un ochiu și-un dinte.

— Spune, mamă Petro...

— Să te'mpotrivești pântecului...

— Nu'nțeleg, mamă...

— Vezi bine, rânji bătrâna, doar ești la început...

— Cum să mă împotrivesc?...

— Când pântecul se silește să-l dea afară, tu luptă să-l ții înăuntru... dar e caznă mare.

— Oare?...

Bătrâna o privește chiorăș.

— Fă tu așa...

— Și pentru ce să mă'mpotrivesc?...

— Ca să se'nnăbușe'n pântec... și numai mort să-l slobozi...

Atunci, nici cel mai isteț doftor nu te poate da de gol...

Apoi, întorcând vorba:

— Ce să-ți spun... mă tem de tine. Mai bine vino și fă-l cinstit aici... Și pe urmă, îl uiți pe prispă... sau din întâmplare îți cade'n apă clocotită...

Ca un făcut, împotriva gândului ei s'au deslănțuit laolaltă cu puterile trupului, și stihiiile pământului: ploaie, tunete și întuneric. A căzut ca o vită, sleită de putere, în pământul smârcuit dela marginea unei păduri, după ce toată ziua înadins alergase pe jos dela oraș acasă, doar, doar să-și ucidă în trup, pruncul, prin oboseală și sbucium...

Și acolo, singură, împotriva atâtor puteri vrăjmașe, a început lupta. Întunericul îi mărea durerile, ploaia-i slăbea trupul, tunetele îi speriau curajul. Dar ea, tot dârză! Cu picioarele înfipite în pământ, se împotrivea scremetelor trupului, care voiau parcă să-i deșarte toate măruntaiele, iar cu mâinile cerc pe pântec, scrâșnind din dinți și gâfâind, ea se înverșuna, ca peste zalea de oțel a mușchilor, să prindă de gât copilul și să-l sugrume.

Și a luptat, a luptat... până ce răzbită, s'a făcut tot una cu întunericul dimprejur. Așa a fost găsită, alături de copilul mort, în zorii zilei, de oameni și jandarmi.

* * *

Arestată pentru pruncucidere și apoi liberată din lipsă de probe, pasul ei șovăitor, înstrăinat de lume, un singur drum a putut cunoaște: înapoi, la copil. Dar casa, cea altădată atât de primitoare, acum părea închircită, ca un ghem de ariciu. Lângă leagăn, altă fată, amarnică la înfățișare. Și doamna... Cum se purta?... Tot ferindu-se. Și domnul i-a vorbit puțin și răstit. Valeria le-a înțeles teama și binișor, s'a tras la bucătărie. Sufletul ei atârnă greu, parcă afară din trup, ca o desagă plină. Ar fi vrut să-l îngroape înapoi ca'n mormânt, în făptura ei de odinioară, proastă de țarancă, dar nu izbutea. Și-l vedea, după nesăbuitele porniri ale închipuirii domnești, când sân plin de hrană, când jucărie pentru copil mic.

Doamna a venit la ea, hotărîtă:

— Valerio, trebuie să pleci. Domnul nu mai vrea să audă de tine... și eu, eu mă tem...

Fata doar a pogoșit pleoapele și s'a tras lângă părete.

Nici vorbă tare nu i-a scrâșnit între dinți, nici clocot de mânie nu i-a pocnit în suflet. Era leșinată de puteri. Se simțea ca atunci în câmp, lângă copilul înnăbușit... nesimțitoare, nu numai la răpăiala ploii, dar chiar la frigul morții.

Doamna i-a înțeles nenorocirea, dar nu și durerea:

— Lasă, Valerio, nu fii amărită... Faci tu alt copil, și atunci nimeni nu s'o mai teme de tine...

Dar fata, auzind din nou de copil, se sperie grozav:

— Nu, Doamnă... făcu ea, apărându-se cu mâinile, să mă fe-rească Dumnezeu!... Nu vreau alt copil... nu vreau alt copil!...

Și răzbită, slobozi deodată adevărul pe care atâta timp îl pur-tase în sânul sufletului, fără a-l cunoaște:

— Eu am un copil... pe copilul Doamnei... Ce-mi trebuie al-tul?...

În privirea stăpânei, pe sub genele mohorite, a clipit lumina ochilor. A fost deajuns, ca Valeria, mereu la pândă, să prindă slă-biciunea.

— Nu m'alungați, Doamnă... Cine-o să-l scalde?... Cine-o să-i cânte?... Cine-o să-i facă jucării?...

Și fiindcă pe fața stăpânei, lumina dela ochi se prelungea în jos, parcă în dără de lacrimi, Valeria, în care toată șiretenia ei de țar-rancă era parcă pumn strâns în piept și minte, crezu de bine să izbească în plin.

— Nu m'alungați, Doamnă... Uite, vă slujesc în cinste... Zău lui Dumnezeu!... în cinste...

Fața stăpânei se întunecă, ochii i se încrunțară. Valeria își dete seama de greșală. Și de teamă, ca omul la mare desnădejde, își lepădă hotărît, orice meșteșug de șiretenie sau de cumișenie, ca să-și dea drumul prosteste, doar cugetului ei adevărat.

— Nu m'alungați, Doamnă... Dumneavoastră aveți un drag... De ce vă bucurați și la dragul meu?...

Și atunci, doamna i-a prins capul între mâni, ca în joacă la copii, mai, mai s'o sărute:

— Da, Valerio, rămâi... Copilul e al tău... Ai dreptate... Eu... eu nu sunt decât o iubită...

VICTOR PAPILIAN

PUSTĂ

In cer furtuna doarme în culcuș.
Luna s'a agățat, talangă udă,
La grumazul unui nour singur.
Norii pasc pe pământ lumină crudă.

In cer crește pom cu poame verzi;
Calea laptelui-și răsfiră crângile,
De care-atârnă mere străvezii;
Rădăcinile-și cresc în lut cângile.

Mieii sug ugere de lumină.
Singur între turme cântă un oier
Din oboaie de liniște, durut.
Talangă de aur, bate luna'n cer.

Tăcerile au crescut lângă cioban
Trup de fată, cu spicele adiat.
Păru-i năvodea libelule'n vânt.
Lângă visul lui oieru-a ngenunchiat.

LUMINĂ

Ești amforă adâncă de cleștar
Cu umerii rotunzi de veșnicii.
In ape te'mplinești, mărgăritar
Și'n cer te'ncheagă stea și curcubeu.

Ți-s ochii licăr de fântâni afunde
Cu ghizd rotund și ciutură cu cer,
Soră lumină, mâinile-ți pătrunde
In tăinuite limpezimi de stei;

Și'n trupul tău de sticlă, străveziu,
Ca 'ntr'un pahar în care mor mușcate
Să moară cântec pământean; târziu:
Lăstun, sbătut în sânul tău de zări.

MIRACULOSUL MODERN

Odinioară *Jean Goudal* — în ale sale „*Volontés de l'art moderne*“, o modestă încercare de a integra în timp ultimele frământări de artă de pe atunci — înțelegea cinematograful pur ca o artă apropiată de vis, cu tendințe spre ilogic și miraculos.

O viziune justă, nu numai pentru posibilitățile și drumul viitor al filmului, dar chiar pentru multe din înfăptuirile cari marchează ascendent, până astăzi, graficul evoluției sale. Căci, dacă drama cinematografică n'a depășit linia normală a unei acțiuni coordonate logic, desfășurându-se similar romanului și teatrului, — compromis care, spre deosebire de ceea ce vedea *Goudal*, s'a arătat necesar, inevitabil chiar — există o formă a acestei arte esențial dinamice, un gen singular în care s'a refugiat mult din străvechiul basm — cu tot cortegiul lui de miraculos și ilogic — modernizat, bineînțeles, după toate exigențele spiritului și civilizației zilelor noastre. E *comedia cinematografică*. Și anume, — e bine să subliniem, căci excepțiile sunt prea neînsemnate — *comedia americană*.

Ceea ce nu înseamnă, firește, că acest gen de film a înțeles să utilizeze stufoasele resurse mitice ale basmului. *Comedia cinematografică* pornește întrucâtva din spiritul lui. A împrumutat — neglijând prudent fabulația lui brută — ceva din specificul, din viziunea acestei vaste înfloriri a imaginației primitive: un animism elementar și general în același timp, admitând o viață internă a cărei intuire e posibilă chiar și în cele mai umile lucruri, cari vădesc, în raza acestei mitice înțelegeri, intenții și posibilități de acțiune ce depășesc sfera imediat perceptibilă a logicei.

Astfel, covorul nu va ține loc de avion — ca cel din o mie și una de nopți — dar nu va ezita totuși să se miște prin casă; opincile lui Arghir, fără a mai fi mijloace de locomoțiune aeriană, se vor plimba prin odăi fără ajutorul legitimului proprietar, iar caii năzdrăvani nu vor mai glăsui articulat, ceea ce însă nu îi va împiedeca să născocască multe șotii pentru bipezii antipatici. În același chip se vor purta

și docilele articulații ale diferitelor mașini moderne, despre cari vechiul basm nu auzise încă....

În această lume, plină de o viață mult mai diversă, mai bogată în senzații și surprize decât cea pe care o întrevăd ochii noștri limitați de automatismul cotidianului, au trăit mai mult sau mai puțin elementar cele trei personalități caracteristice ale comediei cinematografice americane: Chaplin, Harold Loyd și Buster Keaton (*Malec*).

Prin cristalizarea aceluiași substrat primar uman la temperaturi deosebite, au creat tot atâtea specii de miraculos burlesc.

Ordinea în care i-am amintit nu e atât cea a talentului, cât corespunde unei gradații ascendente a miraculosului în creațiile lor.

În adevăr, comedia lui *Chaplin* alternează arareori detaliul veridic și profund uman cu neprevăzutul unor peripeții depășind cercul obicinuit al logicei; colorată mai mult de o lumină interioară, utilizează frecvent visul, sau alte forme similare de imaginație, spre a justifica infiltrațiile de miraculos.

În schimb comicul lui *Harold Loyd* prilejuește constatarea unei apreciable frecvențe a acestor infiltrații; efectul le e însă sensibil diminuat prin contrastul evident, rezultat din atitudinea conștientă și în același timp *lipsită de mirare* a eroului, în fața ciudatelor revolte sau bunăvoințe ale lumii normal neînsuflețite.

Doar în comedia lui *Malec* ajungem astfel la înregistrarea unei depline armonii între animismul, aproape manifestat perpetuu, al lucrurilor de obicei inerte și încremenirea, insensibilitatea la semnele lumii ce-l înconjoară, a omului cu pălărie mică și obraz rigid până la pietrificare. Nu înalță lumea neînsuflețită la o viață animată prin tumultul lui interior. Însă coboară el aproape de mișcarea inertă a lucrurilor. Harold Loyd era om normal, care evolua uneori nefiresc printre lucruri cari se animă des după alte legi decât cele obicinuite ale materiei. Buster Keaton însă, prin rigiditatea lui, se integrează perfect în lumea lucrurilor, care, chiar în mișcare, îți dă intuiția unor resorturi aproape de mecanic; viața ei neobicinuită nu poate avea fluiditatea celei biologice. Omul cu mișcări inerte, automate aproape, nu apare astfel străin în lumea în care de pildă polița cu vase îți cade în cap dela sine, automobilul pornește înapoi, în loc să meargă înainte și pârghia unei mașini, atinsă din greșală, declanșează cine știe ce șuer drăcesc.

Dar există un gen cinematografic în care miraculosul e elementul esențial, e însăși condiție de existență a acestei forme de expresie: acele comedii atât de expresive, *desemnele animate*. Succesul lor, răspândirea fulgerătoare și acel maximum de înțelegere pe care l-au găsit în public — evidențiază că au exploatat un filon de viață interi-

oară, încă neepuizat. În sufletul atât de bătrân și totuși atât de tânăr încă al lumii de azi, trăiește, se vede, încă, latent, acel animism elementar care ne făcea odinioară să acceptăm atât de încrezători miraculosul. Spaima de puterile ascunse ale lucrurilor, azi nu ne mai apasă, însă a lăsat în adâncul nostru predispoziții de înțelegere. Acceptăm șotiile năzdrăvane ale lui *Miki Maus*, ale lui *Felix Cotoiul*, cari stau de vorbă cu copacii, văd ceasul din perete zâmbind șiret, strigându-i mânios de douăsprezece ori sau plimbându-se grav, alături de ei, cu mâinile la spate, când așteaptă îndelung, sfesnicile cari dansează pe masă în chip de pitici. Le înțelegem cu un surâs, ca acei oameni serioși cari văd copiii luându-și libertăți hazlii pe cari n'ar trebui să le îngăduie după leșile cotidianului dar le simt izvorând din impulsuni de viață nestăpănită, cari i-au cutremurat și pe ei, bătrâni, odată și cari își mai anunță și acum, din când în când, pălpăirea.

Bineînțeles, această viață ascunsă a lumii pe care ne place s'o calificăm „neînsuflețită“, e de natură cu totul elementară — am putea zice, dacă n'ar fi riscat, un animism de suprafață — obișnuită și celor mai multe din temele miraculosului folkloric, fără a atinge însă la o confundare a sufletului uman cu duhul umil al lucrurilor, fără a realiza o întrepătrundere.

Insuflețirea miraculoasă, până la umanizare, a pietrelor, focului și apei, era în basmul vechiu un dar neprevăzut și epuizat al zeilor și zânelor, al duhurilor puternice de deasupra; în basmul cinematografic de azi, un deget nevăzut al unui „destin“ ce activează subșubț și naiv, perpetuu dar nu și pretutindeni, indică lumii neînsuflețite răzvrătiri și inițiative de o clipă, îngreunând sau facilitând — ca și în trecut — ascensiunea eroului.

Și nu e o simplă întâmplare faptul că toate aceste aspecte caracteristice aparțin lumii cinematografice americane.

Doar fantezia naivă, „nouă“, cu atâtea nuanțe cari mai indică clocotul încă necumințit prin maturitate, al sufletului unui popor încă în căutare de sine — s'ar putea afirma banal, dar just, de „copilărie“ — cu cari privește lumea și viața americanii din U. S. A., putea să justifice și să hrănească această reinviere și modernizare a basmului.

Cinematograful, — arta care, incontestabil, a realizat creații din cele mai autentice americane — trebuia firesc să valorifice în primul rând resursele robuste tinereți a lumii de peste ocean.

După cum iarăși nu e o întâmplare faptul că cel mai puțin înclinat spre utilizarea miraculosului de toate zilele — așa cum îl înțelege, paradoxal, comedia cinematografică — e tocmai *Charlie Chaplin*,

cel mai puțin american, ca origini și formație, dintre animatorii formulei comice realizate prin film de lumea nouă...

Dar poate va părea paradoxală deviația miraculosului din basm — care se apropie mai mult de *tragic* — în formele de comic actuale.

E însă doar o anomalie aparentă, căci un fenomen identic se poate remarca chiar în complexul de fapte și personaje al folklorului, unde adesea se poate urmări cum — fie metamorfozându-se prin treceri din lumea de închipuiri a unui popor în poveștile altuia, fie chiar evoluând în lăuntruț al celorlalte granițe etnice — un erou de basm, la origine demonic, cu puteri de spaimă chiar, ajunge — printr'un proces ce ar putea fi calificat de „degenerare“, dacă acest cuvânt n'ar fi mai expresiv decât ne trebuie aici, — să se integreze prin gradații succesive în galeria personajilor umoristice ale mitologiei populare.

Mult cunoscutul nostru *Păcală*, își găsește astfel perfect locul într'un bogat și divers ansamblu comic european, căruia i s'au putut stabili aproape cu precizie origini *demonice* care contrastează aparent cu aspectul lui hilar de azi. Demonii atotputernici și atotștiutori de altă dată s'au schimbat pe rând, umanizându-se, în înțelepți cu puteri mai mari decât ale oamenilor, însă nu diferite în esență, ca apoi înțelepciunea lor să se închircească cu timpul până la deșteptăciunea năroadă a lui *Păcală* și a fraților lui de poznă din toată lumea. Acestor eroi le-au rămas multe din atributele de putere și răutate de odinioară. Recitiți-l pe *Păcală* și veți vedea că, sub aparența sa adormită, înțelege mai adânc de cât oamenii cuminți, dă soluții încurcăturilor vieții, ca din întâmplare însă ele se încheutorează perfect, cu o logică a lor profundă, pe realitate; iar caracterul de cruzime, ultim rest al structurii demonice de altădată, apare evident când adâncești cele mai multe din întâmplările sale.

Dar problema e mult prea complexă și dificilă.

Incheind șirul acestor notații, cari mai mult indică întrebări decât răspunsuri, imi dau seama cât de puțin și de mecanic trăim astăzi. Ne urmărăm firul vieții în zile în cari, ca în erupții, lumile de azi și cele de ieri, ascunse în straturi, au început să se ciocnească, să se fărâme și să-și amestece cioburile.

Și toată această dramă noi nu o înțelegem nici măcar ca spectatori. În marele spectacol al lumii de azi, fumăm impasibili, ca pompierii în culise...

ȘTEFAN CICIO POP

Viața publică a Ardealului a înregistrat în iarna care acum ne părăsește câteva pierderi ireparabile. S'au stins, rând pe rând, ducând cu ei un capitol de istorie, canonicul blăjan de fină inteligență Ion Coltor, ultimul memorandist, Teodor Mihali, iar acum în urmă, cei doi străjeri ai graniței noastre de Vest, Vasile Goldiș și Ștefan Cicio Pop.

Despre neuitatul animator și omul de vastă cultură și rară sobrietate care a fost *Vasile Goldiș*, revista *Gând Românesc* a publicat în ultimul său număr, rândurile pioase ale unuia dintre foștii săi elevi de la liceul din Brașov. Ne vom strădui acum, în cele ce urmează, să schițăm în câteva linii portretul sufletesc al aceluia care timp de 40 de ani a stat de veghe, cu antică credință, în postul pe care însușirile lui și încrederea unui neam deopotrivă i l-au impus.

* * *

Ștefan Cicio Pop a intrat în largul vieții, după terminarea studiilor universitare, ca avocat. Lucru vrednic de remarcat: aproape toți fruntașii noștri politici din Ardeal din ultimii 85 ani au îmbrățișat această carieră. Explicația e simplă. Românismul din Ardeal când avea să intre, pe la mijlocul veacului trecut, conștient și dârz, în epoca de desrobire a naționalităților, s'a îndreptat instinctiv spre pregătirea intelectuală care putea să-i furnizeze armele cele mai eficace, atât defensive cât și ofensive. Batjocorit până la sânge sub raportul amorului propriu de rasă distinctă în cuprinsul Ardealului pe care-l știa din vremuri străvechi *pământ strămoșesc*, era oarecum firesc ca el să înceapă lupta de emancipare din toate robiiile posibile și s'o ducă înainte, până la izbânda deplină, în primul rând, cu argumente de drept. Insuși spiritul veacului al 19-lea indica apoi extraordinarul folos practic al unei astfel de orientări a păturei noastre conducătoare. Doctrina dreptului natural din care Simion Bărnuțiu își construise celebrul îndreptar al postulatelor noastre politice și sociale în preziua Adunării Naționale dela Blaj, era, pe atunci, considerată ca o strălucită cuce-

rire spirituală. Ea convenea de minune năzuințelor noastre de a dărâma bastionul fărădelegilor fără număr prin argumente științifice și de superioară esență umanitară. Se știa doar că prin sângeroasa răbufnire, dela mijlocul veacului trecut, a suferințelor noastre cumplite, avea să se deschidă un proces monstru între două rase dușmane, proces care se va perpetua cu încordare crescândă peste făptura mai multor generații. Nu era deci logic, și politic chiar, ca românismul să se îngrijască să aibă în epica sa încleștare cu „dușmanul secular” cât mai mulți advocați?. Este adevărat că în lupta de emancipare socială, politică și economică s'a recurs și la argumente de altă natură: istorice, statistice etc., dar trebuie să recunoaștem că acestea nu constituiau decât un suport pentru marele argument juridic al dreptului nostru la existență. Și pentru a le prezenta în procesele politice care se țineau lanț, pentru a stoarce din ele maximum de eficacitate combativă, tot advocaților mari, „apărătorilor de neam” le revenea sarcina de a le orândui, clasa și striga cu demnitate în urechile surde ale asupritorilor. Desigur însă nu „potracărilor” mărunți, mănuitori de ieftine arguții juridice, nici savanților făuritori de teorii subtile, ci advocaților pătrunși, în primul rând, de sacralul fior al dragostei de neam, căci adevărurile noastre mari și durerile noastre adânci erau simple și elementare...

Mi s'a părut utilă această digresiune, fiindcă Ștefan Cicio Pop, avocatul popular și fruntașul politic, a activat pe linia acestei tradiții strălucite ardelenesti. Abia intrat în viață, la vârsta de 29 ani, îl zărim, în costumul perimat de pe atunci, printre apărătorii în procesul Memorandului. Minunată școală politică pentru un tânăr plin de entuziasm!. Reconstituiți, vă rog, momentul politic și judecați: O delegație de peste trei sute de fruntași ai românismului ardelean se adresașă monarhului Francisc Iosif, cu o jalbă colectivă care închidea, în paginile ei scrise cu sânge, evidența însași. Și în loc de mărinimia Vienei pe care o solicitam pentru ultima dată, am avut atunci răspлата cruntă a Redutei din Cluj, în care fanatismul orb al opresorilor ne declară de simpli „agitatori primejdioși”. Tânărul avocat Ștefan Cicio Pop o fi sorbit cu sete — e lesne de închipuit — întreaga atmosferă a procesului. O fi văzut, desigur, că zadarnică este orice apărare individuală a acuzaților, și că, din „cauza” câtorva aleși, cresc, acum, *cauza de un mileniu încheiat a românismului asuprit*, care din „acuzat” se transformă în neînduplecat „acuzator”, fremătând ca o pădure de brazi.

Pentru un tânăr de 30 de ani, având zestrea sentimentală și puterea de revoltă a lui Ștefan Cicio Pop, procesul nu putea să aibă decât o singură urmare: o *orientare eroică, iubitoare de înfăptuiri pentru*

întreg restul vieții, — și cine știe? — de aici, poate, s'a desprins hotărârea fermă de a nu închina steagul marelui ideal, decât în clipa ultimei răsufări a corpului vânjos, împodobit cu frunte înaltă, cu fața pătrată și bărbie proeminentă, — semne exterioare ale curajului și ale deciziunii ferme.

Și nici nu l-a închinat timp de patru decenii, până la săvârșirea din viață...

La doi ani după procesul răsunător din Cluj, care ne-a adus buna dispoziție față de noi și compătimirea sinceră a marilor democrații apusene, un alt avocat cu strălucit viitor, avea să lanseze, la un banchet de doctorat, ideea salutară a ieșirii din pasivitatea politică. Noua orientare a frunțașilor Partidului Național Român s'a impus cu greu, după o stăruință de 9 ani a celui ce-o propusese, dar a biruit totuș, reușind să deschidă o altă perioadă, mai pregnantă și mai folositoare, în istoria luptelor noastre pentru desrobire: *perioada activistă*. De vreme ce în cursul istoricului proces din 1894 ne hotărâram să trecem dela tângueli la atac, din postura de justițiabili în aceea de continuă afirmare a drepturilor noastre imprescriptibile, firesc era ca teatrul luptelor noastre naționale să se transpună din Ardeal, în chiar inima Ungariei, în *parlamentul din Budapesta*, căci astfel se putea asigura mai bine *publicitatea* protestelor și răsunetul mondial al asalturilor noastre repetate.

Ștefan Cicio Pop a participat la toate momentele mai însemnate ale acestei lupte neîntrerupte cu un elan, cu o demnitate și cu o integrare în suspinele celor de pe plaiurile Ardealului care l-au fixat în mintea celor mulți ca pe un tribun iubit și duios părinte al milioaneilor de obișduiți. Dar activitatea lui parlamentară de pe vremuri i-a adus și stima înaltă, extrem de prețioasă, a celorlalte neamuri neîndreptățite ale monarhiei, pentru ale căror drepturi, glasul său de luptător aprins știa să se înstrunească cu egală energie. Dacă din această perioadă activistă ne-am ales cu frăția de cuget și de arme a Sârbilor, Slovacilor și Cehilor, care constituie azi o cheazășie sigură a păcii și a liniștei din Europa de mijloc, meritul îi revine în covârșitoare măsură și lui, marelui luptător pe frontul naționalităților oprimate de odinioară.

* * *

A venit apoi războiul cel mare, cu puhoaietele lui de sânge românesc, care aveau să rodească mult ahtiata sentință liniștitoare în procesul nostru îndelungat.

Mi-aduc aminte de cadrul impozant în care muntele de om, Ștefan Cicio Pop, avea să o pronunțe la Alba-Iulia. Marele Sfat Național își prelungea desbaterile grave peste așteptare. Pe platoul din

dosul cetății de pe Mureș valorile mulțimei înfruntau, transfigurate, spicul de zăpadă, ploaia rece și noroiul care se făcuse lac. Toate cuvintele rostite atunci au răscolit adâncurile, toate rechizitoriile au fost sorbite de ultimul țăran. Dar când apăru la tribună Ștefan Cicio Pop, să vestească și el „iubiților frați” prăbușirea unei lumi și începutul celeia în care trăim, peste zecile de mii de capete se înstăpâni, de odată, o tăcere religioasă. Omul care se pregătea să frângă, pe înțeleșul tuturor, pâinea marilor hotărâri luate, era prea îndrăgît, prea stimat pentru ca Ardealul prezent acolo să nu-i acorde această manifestare de suprem omagiu al tăcerii, înainte de a-l răsplăti cu tunetul lui de aplauze interminabile. . .

* * *

Cum s'a încadrat Ștefan Cicio Pop, dela Unire în coace, în marele tot românesc, nu mai e nevoie iarăși, să arătăm pe larg. Activitatea lui politică, e o carte deschisă pentru toți. Dacă în vremurile de urgie a știut să se afirme ca un reprezentant autorizat al Românilor din Ardeal, cu atât mai ușor și mai firesc era ca această calitate să și-o păstreze și în viața noastră publică din ultimii 16 ani.

Destinul a voit ca această perioadă de consolidare a României întregite să nu fie scutită de convulsii mari și de ciocniri dramatice. Vigoarea temperamentului său pururea viu, încadrat însă de astădată, într'o minunată înțelepciune a bătrânețelor încercate, nu putea lipsi din peisagiul frământat al acestei perioade. A rămas credincios până la moarte partidului politic în care a intrat prin naștere, a militat aprig în cadrele ideologiei lui, fiindcă așa se credea folositor nației sale și provinciei care l-a crescut, dar, aceasta nu l-a împiedecat să se ridice, în toate clipele mari, spre cele mai neprihănite culmi ale inspirației românești integrale, unanim admise.

Voi da o singură dovadă. Când, în 1930, întors dintr'o lungă pribegie, Prințul Moștenitor urcă treptele tronului, „baciul Ștefan” — căci așa îl desmierda dragostea mulțimilor în anii din urmă — fiind președinte al Adunării Naționale, a știut să atingă astfel de coarde de simțire românească încât oameni chemați l-au pus alături de *Mihail Kogălniceanu*, care a cuvântat odinioară lui Alexandru Ioan Cuza, după indoita sa alegere de Domn al Principatelor Unite...

Să nu se creadă însă, că bărbatul politic dela Arad a știut să activeze cu folos *numai* în lăuntru granițelor țării. Pe cât de identificat a fost cu nevoile noastre de acasă, cu tot atât de strălucit elan a știut să lupte și *în afară* pentru prestigiul și cauza mare a românismului. În repetate rânduri a reprezentat țara la congrese interparla-

mentare, ducând cu sine, pretutindeni, un tact și-o pricepere care i-au adus distincții deosebite.

În țară sau în străinătate, a rămas același: om dintr'o bucată, ardelean dârz, punând în vorbă și gest accentul vibrant, patosul profund: mărturii ale identificării complete cu cauza pe care o susține.

Va întârzia oare să se manifeste, în forme concrete, recunoștința generației de azi față de acest splendid exemplar de energie românească? Să sperăm că nu. O biografie amănunțită va trebui să apară cât mai curând pentru ca personalitatea marelui răposat să-și răsfrângă întreaga putere educativă asupra celor tineri chemați să-i perpetueze memoria în veac.

N. BUTA

BCU Cluj / Central University Library Cluj

PRIMĂVARA'N GÂND

Zarzări albi de gânduri înfloresc în mine
 Ca în *Medelenii* lui Teodoreanu,
 Visul clocotește, amforele-s pline
 Și în suflet mi s'a potolit aleanu.

Pe cenușa serii licăresc cărbunii
 Stelelor, ce'n mine cad și se aprind
 Și aud în suflet cum doinesc străbunii
 Și mi-e visul tânăr și de vis mă prind.

Să mă 'nalțe'n ceruri printre constelații
 Zarzării de gânduri — albi — să înflorească
 Pe poteci de floare să mă plimb prin spații
 Primăvara'n mine să se risipească.

CONST. ȘTEFĂNIU

TRATATUL DESPRE GELOZIE

Cei doi se opriră. După câteva clipe de așteptare, printre arbuștii desfrunziți, se ivi din nou căciula neagră a omului ce venea în urma lor. Când plecară ei, insul se opri să se odihnească. Jocul se repetă de câteva ori, ca într'un balet fantastic.

Drumul însă nu era pentru glume. Prin zăpada groasă alte urme de pași nu se mai vedeau, stâncile chiar dispărură cu totul, iar brazii, grei de zăpadă, atârnavă cu crengile în jos.

După un timp, femeia spuse bărbatului:

— Tipul începe să fie agasant, ar trebui să ne oprim și să mergem împreună, sau să-l lăsăm pe el să meargă înainte.

— Da, ai dreptate, îi răspunse bărbatul. Pe vremea aceasta însă e mai bine să mergem împreună. Are și el skiurile în spate și se vede că avem același drum.

Când insul se opri deci din nou, cei doi nu mai plecară. Se opriră față în față, la câțiva pași:

— Mergeți în sus, întrebă bărbatul?

— Da și mă bucur că putem merge împreună. Dați-mi voie să mă prezint. Sunt Eusebie Stoica, directorul fabricii de sticlă din B. Omul întinse mâna grea și scutură pe a celorlalți:

— Profesorul Caian, soția mea...

— Imi pare bine că te cunosc, domnule director, zise femeia, tocmai vom avea nevoie de sfaturile dtale.

— Foarte bucuros, doamnă, cu atât mai bucuros, cu cât cunosc pe domnul profesor de multă vreme din scris. Cred că am citit tot ce a scris dumnealui. Noi, ca orice profesionist, nu avem alt mijloc de evadare decât sportul și literatura.

Nu las să treacă nici o iarnă fără să vin cu skiurile în munți. Acesta e cel mai bun reconfortant el meu.

După sport apoi vine imediat cititul. Abia de câteva zile am terminat cartea domnului profesor Caian, apărută recent „Gelozia în regnul animal și la om”. E o carte plină de idei și poezie.

Profesorul Caian ascultă indiferent litania fabricantului de sticle, iar soția lui aproba.

— Da, da, e una din cele mai bune lucrări ale soțului meu. Ideia îl preocupa de mult. Realizarea a fost lentă, căci a fost nevoie de o muncă neîntreruptă în laborator, în bibliotecă, în închisori și case de sănătate... Lucrarea s'a impus însă din prima zi și imediat după apariție, câteva edituri streine s'au oferit să traducă și să editeze opera în condițiuni foarte bune.

— E deci și o bună afacere comercială?

— Da, o afacere excepțional de bună, răspune femeia. Tocmai pentru aceea ne vom putea permite și noi între alte mici plăceri și pe aceea de a ne procura anumite obiecte de sticlă și porțelan, pe cari înainte ne-am mărginit să le privim în vitrinile prăvăliilor.

— Dacă sfatul meu vă poate fi de folos, vă stau cu totul la dispoziție, doamnă. Nu vă închipuiți cât îi sunt de recunoscător soțului d-voastre pentru cărțile pe cari le-a scris. Eu cunosc mulți autori, primesc mereu cărți cu autografe și dau, în schimb, fabricatele casei noastre, dar numai rar mi se întâmplă să vorbesc cu un autor de talia profesorului Caian.

Iată, în cartea despre „Gelozie...”, știința, filosofia și poezia, își dau mâna în cea mai armonioasă colaborare. Imi închipui că o observație a trebuit pentru a interpreta cele mai ascunse tendințe ale ființelor monocelulare, a urmări apoi dezvoltarea lor prin tot șirul viețuitoarelor până la om, pentru a ajunge la acea minunată concluzie dela sfârșit:

„Pentru omul superior iubirea e înțelegere. Când însă iubirea aceasta e înșelată de către cel asupra căruia se revarsă, sufletul își adună pânzele și se retrage în sine însuși. Gelozia sufletului superior nu se mai revarsă tumultuoasă în afară, ci se adună înăuntru și sufletul se simte singur, de singurătatea morții...”

Mergând alături pe drum, Eusebie Stoica vorbea însuflețindu-se. Vântul începuse a bate pe coastă, măturând zăpada. Erau locuri unde drumul era cu totul descoperit, încât se vedea pământul și firicelele roșii de iarbă, arse de frig.

Profesorul Caian auzind pe celalt reproducând pe dinafară pasajii întregi din tratatul său, avu o pornire de compătimire pe care nu și-o putea explica.

— Ce știe asta ce m'a făcut pe mine să scriu cartea? El își închipue că înțelege ce e în mine. Dar materialul cel mult și cel mai tenebros a rămas netratat, în dosarul cu scoarțe violete, intitulat: „Anexe la tratatul despre Gelozie”.

Scriind cartea, profesorul Caian grupase în adevăr materialul în

jurul unor idei. Tot ce nu a putut fi coordonat în jurul acestora, a rămas și mai departe necunoscut în dosarul cu scoarțele violete. Pentru aceea îi era silă să vorbească despre tratatul său.

— Totuși e interesant, ca în mijlocul pădurii să găsec un om, care cel puțin pentru o parte din preocupările mele, să fie un fel de hautparleur. Vorbește cu însuflețire. Să îl intereseze oare, în ade-văr, problema?

Îșind din pădure au ajuns pe o coastă deschisă, de pe care vântul măturase zăpada toată. Cărarea se vedea lungă și șerpuitoare, mistuindu-se între coline.

Eusebie Stoica, văzând că profesorul e cufundat în gânduri, tăcu și el, încurcat.

Doamna Caian, care mergea înainte pe cărare, îl întrebă:

— Domnule director, ați spus, mi se pare, că de obicei nu veniți singur la ski. Cum de astăzi, totuși...?

— Doamnă, răspunse acesta, nu-mi place să viu la munte, singur. Azi nu s'a putut altfel. Mie îmi place să vorbesc, să comunic impresiile pe cari le am. Pe scurt, aș spune că îmi place dialogul. Bucuria solitară e totdeauna tristă.

— E interesant ce spui dumneata, zise femeia și cred că ai dreptate.

Cu gândul în altă parte, întrebă brusc:

— Cunoști bine munții?

— Da, doamnă, răspunse celalt, de mic copil veniam pe aci, mai întâi cu tata, apoi cu camarazi, iar acum mai în urmă cu o prietenă, cu care mă înțeleg foarte bine. Aș putea spune că am crescut cu muntele aproape, cunosc toate cărările, știu la fiecare cotitură ce drum nou mă așteaptă și în fiecare pisc ce panoramă nouă se deschide. Imi place în deosebi „Pâlnia dracului”. Altă dată obișnuiam să alerg acolo cu nerăbdare încă din prima zi după sosirea la casa de adăpost. E un spectacol tulburător... Cunoașteți locul?

— Am auzit de el, nu-l cunosc.

Profesorul Caian rămase în urmă, din conversația celorlalți auzia numai frânturi.

Câmpul devastat, cerul monoton, îl făcu să se retragă în sine însuși.

— De ce o fi venit asta cu noi? se gândi el. Cine l-a chemat? Da, mi se pare nevastă-mea a spus să-l așteptăm, să nu plecăm totdeauna când sosește el... Era un fel de dans baroc, de prost gust. Dar puteam să-l lăsăm, să meargă înainte. El singur nu s'ar fi oprit...

Viața e plină de neprevăzut. Fabricantul asta de sticlă, sănătos

tun și bogat, citește filosofie și literatură. Mai bine i-ar sta boxeur.

Cine o fi femeia care venia totdeauna cu el? Trebuie să fie vre-o amantă. O femeie măritată, care azi nu a putut veni din cauza bărbatului.

Nici nu se poate altfel. Animalul trebuie să facă ravagii printre femei. Are o statură de atlet, față neagră, nas mare... Trebuie să aibă mâini și trup păros. Va intra și el într'o notă, în dosarul cu „Anexele la tratatul despre gelozie”. Oricum însă, e bine ca animal.

Vântul se întepia mereu, de abia se putea înainta.

Profesorul Caian rămăsese mult în urmă.

Niciodată nu-i plăcea să meargă repede, se simțea mai bine singur și-i plăcea să-și simtă fața biciuită de vânt. De data asta însă încetineala era exagerată din cauza oboselii care începuse să-i toarne plumb în șira spinării.

— Zilele și nopțile de studiu, cu microscopul... se gândi el. Totul se răzună în lume. Am lucrat atâta pentruca imbecilul din față să aibă ce discuta în saloane.

Începuse să ningă, fulgii erau purtați de vânt în vârtejuri nebune. La un loc drumul trecea peste niște stânci. Profesorul Caian auzi înaintea lui pe cei doi răsând și văzu pe fabricantul de sticlă dând mâna soției sale, ca să coboare peste pietrii. Coborând ca pe niște scări dispărură: întâi picioarele, apoi trunchiul și în urmă de tot, capul.

Când cei doi nu se mai zăreau, câmpul rămase dintr'odată gol și pustiu. Pe întreaga întindere nu era decât el, profesorul Caian, autorul mai multor opere celebre, dintre cari ultima era monumentală operă despre „Gelozie”.

— Și-or fi strâns mâinile, coborând, se întrebă el? Probabil. Involuntar animalele din ei, la așa apropiere, au trebuit să reacționeze. Poate nu mult. Numai puțin. O apăsare abia perceptibilă prin mănuse. Oricum, puțin au trebuit să-și strângă mâinile, altfel ar fi fost de prisos să și le prindă.

Totuși, teoretic vorbind, se poate pune și cealaltă ipoteză. Numai teoretic, desigur: că nu și-au strâns mâinile de loc. Ei bine asta e imposibil, iar dacă totuși s'a întâmplat atunci au făcut-o intenționat...

* * *

Coborând mereu, ajunseră într'o vale liniștită, cu zăpada așezată într'un strat gros, până la genunchi. Era un fel de livadă ferită de vânt, în mijlocul căreia așezaseră casa de adăpost.

În timpul ceaiului, profesorul Caian tăcea. Simfîia cum amorțeaua îl învăluie ca într'o plasă.

— Se urcă amorțeaua ca pe o scară, se gîndi el.

— Foarte bine, domnule Stoica, zise doamna Caian. De mult timp doriaam eu să cunosc un om ca dumneata. Acum sunt sigură că grație sfaturilor dumitale, vom avea tot ce se poate imagina mai frumos. De mult jinduesc după niște vase de flori... Mi-am imaginat un model, pe care nu l-am văzut niciodată...

— Se poate fabrica orice, după comandă, doamnă, dela bibe-lourile cele mai mici, până la vasele acelea enorme. Nu este nici o fantezie care să nu se poată încorpora în sticlă... Vă voi fi foarte îndatorat și cred că gustul dumniavoastră va folosi și fabricei. Dacă nu vă jignesc, v'aș propune ceva: după cum văd dumniavoastră aveți un gust rafinat, dublat de minunate cunoștințe în domeniul desenului decorativ. Noi la fabrică nu avem un asemenea specialist. Dacă dumniavoastră ați vrea să primiți...

Profesorul Caian se sculă brusc dela masă.

— Eu vreau să ieșim puțin cu skiurile, poate până la „Pâlnia dracului”. Vii și dumniata, domnule Stoica?

— Da, sunt gata...

Cei doi pleacă în sus.

Mergeau unul după altul, fără să vorbească nimic. Soarele era pierdut în nori și zăpada avea irizări de albastru plumburiu.

Mergând, profesorul Caian se gîndi:

— Culoarea aceasta a zăpezii e tristă. Dacă sentimentele oamenilor ar avea culoare, aceasta ar fi culoarea sentimentelor mele..

Eusebie Stoica era în urma profesorului, la câțiva pași.

Iată un om mulțumit, se gîndi el. E celebru prin scris, e liniștit și are norocul de a avea o femeie inteligentă care îl înțelege și-l ajută...

Dacă merg acasă, voi spune lui Ely că nu mai putem trăi ca până acum. Trebuie să ne căsătorim și sper că ea va fi prietenă cu doamna Caian.

Oprindu-se, profesorul întrebă:

— Cunoști bine drumul spre Pâlnie.

— Da, îl cunosc, o iau eu înainte. Aveți însă grije, căci locul e destul de accidentat.

După câteva minute au ajuns. Pâlnia își merita în adevăr numele. În vârful unei coaste, deasupra unei prăpăstii de câteva sute de metrii, era o stîncă în formă de pâlnie, în care din cauza unui joc al curenților, vîntul bătea totdeauna din jos în sus.

Oprindu-se la câțiva pași de ea, cei doi priveau sulul de fulgi, pe cari vântul îi aducea de jos în sus, cu o iuțeală uimitoare.

— Ninge de jos în sus, zise Eusebie Stoica.

Profesorul se lăsă în genunchi și se apropie de marginea pâlniei. Voia să privească adânc. Celalt făcu la fel.

Erau acum unul lângă altul.

— Așa trebuie să fie iadul, zise fabricantul, prinzând de umăr pe profesor pentru a-l sprijini.

Profesorul Caian închise ochii. În întunecimea care îi se făcu în cap, văzu clar silueta celuiilalt, proiectată pe un fond alb. Avea brațele deschise și aștepta...

— Pe cine așteaptă?...

Apoi simțind mâna celuiilalt pe umăr, se cutremură...

— Imbecilul, vrea să mă ajute *el* să nu cad. Dar pe cine o fi așteptând?

Privea ca hipnotizat spre fundul prăpastiei ce fierbea în vuiet.

— Iadul zici, strigă el... Dar iadul nu-i nicăieri... iadul e în noi... Auzi? În noi, ... iadul umblă după noi, nu scăpăm de el niciodată...

Izbit de o pală de vânt, profesorul se clătină. Pentru a nu cădea se prinde el de umărul celuiilalt cu mâna stângă, iar cu mâna dreaptă se propti în stânci. Stătu o clipă așa, înfipt în pietre, ascultând clocotul de jos, apoi împinse din toate puterile, cu amândouă mâinile.

Stâncile nu se mișcă, dar omul dela stânga se clătină și căzu.

În cădere, skiurile i se desprinseseră din picioare și în clipa următoare, când profesorul deschise ochii, văzu lemnele saltând cu iuțeală amețitoare, printre fulgi, de pe o stâncă pe alta.

DESENUL LUI PACIUREA

Marele public cunoaște pe Paciurea sculptorul¹⁾; iar critica noastră plastică, cu rare excepțiuni, până la moartea artistului s'a mărginit numai să-i înregistreze, an cu an, singularele creații ce coborau par'că dintr'o lume aparte pentru a rătăci prin expoziții colective. Comodă și convențională, această critică se mulțumea să vadă în opera lui Paciurea doar o banală și uneori bizară modelare a formelor.

Era prea puțin spus. Fiindcă opera acestui sculptor este în același timp și creația unui gânditor plastic. La el formele îmbracă și ascund adesea o lume a singurătății, o lume tristă și nervoasă, o lume fascinată de privirea fermecător de tragică a „Sfinxului” sau a „Chimerei”. Din toate realizările sale se desprinde sinuoasă ca o undă, vibrantă și pătrunzătoare ca o rază, gândirea artistului. Fruct al unei temperamente meditativ, opera lui Paciurea va fi în esență o interpretare a naturii dusă până la semnificații metafizice. O confirma artistul însuși, când, acum patru ani, într'o convorbire despre artă îmi spunea: „Natural! Dar ea ascunde un mister; acest mister îl caut eu și voi să-l prind pe căile artei”. Și odată cu ultimele cuvinte mâna artistului se profilă evocatoare în penumbra atelierului arătând către „Chimerele” ce ne priveau imobile și eterne din colțul lor.

Dar prin amintita mărturie Paciurea se delinea pe el și arta lui. El: un gânditor artist. Arta sa: creație țâșnită din necesitatea însăși a gândului de a lua formă și înflorată această formă de suflul unei sensibilități unice. Prin această construcție intimă de temperament artistic vom putea sesiza și valoarea desenului în opera plastică a marelui sculptor.

Paciurea desenator, iată într'adevăr unul din aspectele esențiale dar inedite ale acestui variat talent. Obișnuit să audă vorbindu-se

¹⁾ În pinacoteca V. Cioflec din Cluj, acest sculptor este reprezentat prin trei lucrări: Sfinxul, portretul pictorului Luchian și al lui Beethoven.

și să cunoască mai cu seamă pe sculptor, publicul ar putea fi oarecum surprins aflând și latura aceasta de manifestare a artistului.

Retras și ciudat, el nu arăta multora ceea ce lucra; doar câțiva privilegiați, admiratori și prieteni (a avut puțini cât a trăit!) i-au putut vedea deseurile. Totuși la expoziția personală din primăvara anului 1930 se găseau alături de statui câteva studii în cărbune și crochiuri în peniță ce au trecut nerelevate. Organizatorii oficiali ai retrospectivei²⁾ din toamna anului 1932 (artistul murise acum!) au îngrijit însă ca desenul lui Paciurea să fie bine reprezentat.

Este firesc, elementar ca orice artist plastic să deseneze. Dar cum desena sculptorul nostru și în ce măsură desenul poate interesa pe cercetătorul curios și metodic al operii sale, rămâne să înfățișăm în rândurile ce urmează.

Desenând Paciurea nu-și creaa divertismente, ci răspundea unei impulsivități primare a temperamentului său artistic. Gândurile sale — rediate în simbolice figuri — se voiau prinse imediat. Și pentru a le fixa el nu aștepta confortul pedant al diletantului superficial sau al manieristului convențional. Dimpotrivă, el va creiona fugar inspirații de moment, evocări ale mișcărilor trupului omenesc, imagini simbolice, peisajii pe ziarul ce-l lăsase de câteva clipe din mână, pe coperta, pe filele unei cărți în curs de citire, sau pe marmura meselor de cafea.

Evident, urmărind în felul acesta desenul lui Paciurea, ajungem la reconstituirea procesului de creație. Prindem genetic și evolutiv operele dela prima lor mijire până la desăvârșirea în piatră și bronz. Aceasta însemnează a sublinia valoarea documentară a desenului și a-l folosi ca mijloc de investigație. Însă mai presus de această prețuire, desenul lui Paciurea reprezintă o valoare în sine, o valoare de artă.

Creionând așa cum arătam mai sus, modelul nu mai era o necesitate pentru artist, desenul său nu va fi analist, nu va pleca dela particular pentru a fi imitativ și descriptiv. La el, desenul va căpăta un caracter sintetic, decorativ, estetic prin puterea de sugestie și emoție. Un desen obiectivat, într'o măsură, tocmai de temperamentul meditativ al sculptorului.

În acest caz o întrebare încolțește. Prin ce compensa Paciurea poza directă a modelului de atelier?

Desigur prin darurile rezervate plasticilor adevărați: observare continuă, sigură a naturii, memorie vizuală, impregnată variat și o

²⁾ Această expoziție s'a organizat la sugestia fostului ministru de industrie d. D. Gusti, care a scris o simțită prefață pentru catalogul tipărit cu aceea ocazie.

vie, foarte vie imaginație. Nu e cazul să studiem în detaliu datele acestea de psihologie artistică la Paciurea. Vom aminti doar câteva fapte pentru a oferi mai degrabă o sugestie. Artistul își educa neîncetat spiritul de observație printr'o încordare a atenției. Privea mult. Mi s'a întâmplat să-l surprind, absent de restul lumii, urmărind cu vădit interes mișcările brațelor la agentul de circulație dintr'o răspântie agitată a Bucureștilor. Altă dată, la masă, îmi atrăgea atenția asupra mișcărilor feline ale pisicei ce se lingusea la picioarele noastre. Și apoi umbla mult, colinda pădurile, îi plăcea să vadă copaci bătrâni, scorburoși și răsuciți, se uita în zări și cu nesațiu contempla toamna cerurile de ceață. Toată această diversitate de material vizual — prinsă de ochiul lui deschis și entuziast, reținută de o memorie sigură ce nu-l trăda nicicând — era topită, stilizată și sintetizată în clipe de reverie și gestație, de fecunda și miraculoasa lui imaginație.

Realizarea? Ea nu putea fi decât expresiunea fidelă a acestui proces de creație și a concepției artistice ce fatal deriva din el.

Desenul lui Paciurea nu e schematic: ar fi sărac. Nu e nici întretăiere de linii multe, la întâmplare: ar fi confuz. Nu e luminat și umbrat prin alăturarea neverosimilă și căutată a negrului de alb: ar fi ireal. Dimpotrivă. Linia sigură, susținută de o respirație amplă, redă patetic bucuria și drama trupului uman. O curbură evocă decorativ un „racourçi”; o tentă ușoară mângâie trecerea plină de nuanțe dela umbră la lumină. Dintr'un portret face un prototip. Desenul acesta naște din îngemănarea intimă și geloasă a unei inteligente și a unei sensibilități. E desenul creație, despre care scria Baudelaire, gândind la o glorie a artei franceze, că e privilegiul marilor talente.

DANIEL POPESCU

ILARIE CHENDI ¹⁾

— PORTRET —

*„Die Kritik ist eine sprengende
und eine scheidende Kraft“.*

Activitatea lui Ilarie Chendi s'a desfășurat cu aproape aceeași pasiune atât în domeniul istoriei literare cât și în cel al criticii literare. Cele două distincte perspective sub care faptul literar este în deobște privit — istoria literară sau critica literară — s'au încrucișat, s'au apropiat, s'au confundat adesea în scrisul critic al lui Chendi. Prudența metodologică i-a lipsit totdeauna, gonită de prezența unui temperament nestabil, plin de volubilitate, cutreerat de undele unei perpetuu agitate sensibilități ce-i turbura permanent luciditatea.

Scrisul lui își face de aceea impresia unui vălmășag de gândiri și simțiri ce se rotesc vertiginos în ceața unei nebuloase din care stau să apară lumi noi. Ești parcă în așteptatea Demiurgului ce urmează să coboare harul Logosului, să distingă planurile de activitate, să delimiteze argumentele, să circumscrie și să dozeze metodele. Istoria literară, critica literară, biografia, filosofia, estetica, reflecțiunea socială coexistă astfel în articolele lui, gemând de bogăție și de o artistică dezordine.

O astfel de efervescentă spirituală nu se putea închea în formele definitive ale studiului critic. Opera lui Chendi are — din acest motiv — un vădit caracter provizoriu, fragmentat, schițat. De acest inconvenient, criticul își da singur seama atunci când, cu atâta proprietate, își intitula volumele: „Preludii“, „Foiletoane“, „Impresii“. E freamătul de început de viață ce-și simte inițial și fatal, imposibilitatea de a se desăvârși în forme definitive.

Tumultul dinamismului său interior se cerea însă direcționat, își dibuia obstacole, solicita rezistențe. Chendi a conceput atunci critica drept „o ciocnire între personalitatea artistului și a criticului“. Cum

¹⁾ Desprins din șezătoarea comemorativă a grupării „Thesis"—Sibiu.

personalitatea lui era extrem de subiectiv și ostentativ construită, „ciocnirea” se producea ca un adevărat cataclism planetar căzându-i însă victimă numai creatorul.

Critica, spunea Chendi, citându-l pe *Kurt Walter Goldschmidt*: „*ist eine sprengende und eine scheidende Kraft*”. Și tendința destructivă i-a caracterizat într'adevăr activitatea critică. Ea alcătuiește — fără indoială — o forță elementară și organică a sufletului său. Negativismul, o mărturisește el singur, e una din cele mai necesare puteri ale criticii. El purifică atmosfera de miasmele terenurilor insalubre și elimină din conștiința publică falsele valori.

Din ruinele negativismului Ilarie Chendi a știut totuși — uneori — să reconstitue mici forme artistice. Opera pozitivă creștea dar pe nesimțite din sfărâmături, din vârfuri de spadă, din grele lovituri. A prins în eternul chihlimbar al artei — cum spunea odată Maiorescu — nevolnicia câtorva insecte literare.

Pe deasupra acestor incidentale realizări însă, Ilarie Chendi a fost sbuciumat — în toată opera sa — de imperativul naționalismului. Impresionismul său critic a cedat numai în fața poruncilor istoriei. Credințele sămănătoriste i-au făurit armuri indestructibile. Chendi le da o asprime și intensitate ce vibrau din sufletul lui ardelenesc. Numai așa ne putem explica forma de multe ori șovinistă a naționalismului său.

Chipul lui Chendi se încheagă pentru noi din câteva linii sobre, temerare, aspre, tăioase, dar încălzite de focul lăuntric al unui naționalism mesianic ce întrecea chemările artei chiar...

AL, DIMA

DOMNI DIN PRINCIPATELE ROMÂNE PRIBEGI ÎN TRANSILVANIA ÎN VEACUL XVII

(Urmare)

II. *Așezarea lui Constantin Vodă Basarab în Transilvania.* — Fiul lui Radu Șerban Vodă, — acesta în două lupte a biruit la Brașov pe Unguri (1603, 1611), — încă în domnia lui Matei Basarab, ca boier de seamă, cercetează Ardealul. Gheorghe Rákoczy I, principele ardelean, avea lupte cu regele Ungariei și cere ajutor și dela Domnul muntean de atunci, care îi și dă o mie de călăreți, toți buni, frumoși pe ales. În fruntea lor pune de comandant pe postelnicul Constantin. Acesta pleacă în 8 Februarie 1644 din Târgoviște cu detașamentul de călăreți străbate tot Ardealul — în 15 Febr. e în satul Criț, lângă Cohalm¹⁾ — și prin nordul Ungariei, sosește pe câmpul de luptă din jud. Nyitra, Ioan Kemény, care a participat la aceste lupte din vara 1644, ne spune în memoriile sale: „După ce am trecut Hernadul lângă Legyes-Bénye (jud. Zemplén), am aflat pe Gavril Bakos și Mihail Huszár, cari erau lăsați în arier-gardă. Cu Huszár erau și trupe moldovene, cu cari Huszár purtându-se foarte rău, i-am auzit murmurând și zicând românește, că l-ar împuşca și s'ar duce în Polonia. Pentruca să nu se întâmple aceasta, am făcut atent și pe Huszár. La baterea orașului Privigye (în jud. Nitra, azi în Cehoslovacia), a fost cu mine și Constantin Șerban, care mai apoi a ajuns Domn în Țara Românească; atunci a fost serdar peste cei 1000 soldați din Țara Românească, cari erau cu noi. Nu l-am luat pre bucuros, și adevărat, că se și știa teme de pușcă, după cum am văzut în câteva cazuri”²⁾.

Gheorghe Rákoczy al II-lea n'avea însușirile tatălui său, ci era un principe trufaș, cu visuri de domnie mare și puternică, pe care mintea lui redusă n'o putea susține. Incurcă țara sa în războaie inutile,

¹⁾ Szilágyi Alex., *I. Rákoczy György keleti összeköttetései történetéhez.* Budapest, 1883, p. 776, 778.

²⁾ Ed. N. Popea, p. 34—35. — Constantin Vodă vorbia ungurește după spusa lui Paul de Alep. *Călătoriile etc.* ed. Cioran, p. 112.

indușmănându-se cu toată lumea, având pe urmă un sfârșit tragic³⁾. La început n'a trăit în bune relații cu Constantin Vodă Șerban al Țării Românești (April 1654—Martie 1658), căci stăpânul Ardealului bănuia că el sprijinește planul Impăratului din Viena de a da domnia Ardealului, cu ajutorul Cazacilor, lui Mihail Petrașcu, nepotul lui Mihai Viteazul și lui Constantin Vodă. Mateiu Basarab ca domn împrumutase pe Rákoczy din banii țării cu 80.000 galbeni, Constantin Vodă, având nevoie de bani, se grăbi să-i ceară foarte energic plata acestui împrumut. Iar la invitarea îndrăzneată a lui Rákoczy, de a veni în Ardeal, unde să cheltue împreună această sumă, Domnul muntean îi răspunde cu demnitate astfel: „Dacă e vorba, în general, să meargă în Ardeal, se va duce ca tatăl său Șerban Vodă cu mulți ani înainte (adică cu arma în mână)⁴⁾. Rákoczy, silit de împrejurări, îi restituie banii de mai sus, dar e sigur, că nu de teama lui Constantin Basarab, care n'avea nimic din pornirea de vitejie a tatălui său și care după 4 ani de domnie, fără importanță, e silit să se aciuzeze ca pribeag sub oblăduirea mândrului principe al Transilvaniei, unde stă vre-o doi ani cum vom vedea.

Spre sfârșitul domniei Constantin ajunge sub completa influența a stăpânului ardelean, pe care-l ajută în expediția nenorocită din Polonia, ceea ce îi atrage mânia Turcilor, cari îl scot din scaun. La aceasta s'a adăugat și nemulțumirea internă a țării față de Domnul său, care nesocotind interesele supușilor săi, se conducea după capriciile vecinului său.

Se refugiază în Ardeal la începutul lui Martie 1658, ocupându-i locul Mihnea Vodă. Cronicarul sas contemporan, Nekesch-Schuller, ne spune: „Constantin a trebuit să fugă în țara Bârsei și acolo în Râjnov și Ghimbav a stat timp îndelungat cu soția sa și tezaurul pe care l-a putut salva⁵⁾. Alt cronicar sas, A. Franck ne relatează: „In 20 Martie Constantin Vodă, alungat din țara sa, era în Ocna Sibiului și acolo după ce ar fi băut păhare de bucurie cu Domnul Rákoczy, în 25 Martie, au venit în Sibiu, cetatea noastră și așșderea ospătându-se cu magistratul, a doua zi până în ziuă au purces spre Făgăraș⁶⁾).

3) În termeni foarte umilitori Rákoczy, în Noemv. 1658, își cere iertarea dela Sultan, că a plecat contra Polonilor cu războiu. *Mon. Hist. Hung.* Diplomataria, XXIII, p. 639—641, no. 364.

4) Hurmuzaki E., *Fragmente din Istoria Românilor*, III, București, 1900, p. 278.

5) *Quellen zur Geschichte Kronstadt*, IV, p. 245—246; — Ioan Nemes în ziarul său zice că în 11 Martie 1658, Constantin Vodă era în Țara Bârsei, cf. Iorga, *Studii și Documente*, IV, p. 277. Un act inedit dela Constantin Vodă, din 1 Ian. 1658, se păstrează în *Arhiva statului ungar*, Budapesta, Transilvanica, no. 68 (72).

6) Șincai, *Cronica Românilor*, vol. III, ed. II, p. 114.

Arhieriei și boierii de seamă ai țării: Mitropolitul Ștefan, episcopii: Serafim de Buzău și Ignatie, apoi marele Vornic Marcul, logofătul Stan, etc., adunați în București, scriu la 22 Martie 1658, lui Rákoczy următoarea scrisoarea, în rezumat, care oglindește părerea țării față de Domnul plecat: „Constantin 4 ani a jefuit țara, dar mai ales acum în urmă. După obiceiul țării sflatul se ținea cu episcopi și boieri, el ni-a delăturat, n'a ținut seama de noi și nu ne-a întreat la nimic. Prin purtarea sa a adus în țară Turci și Tătari, cari bisericile și mănăstirile le-au făcut grajduri și mormintele le-au prădat. Sultanul a trimis pe Mihnea, om drept și cu frica lui Dumnezeu. Am înțeles că Constantin cu boierii fugiți vrea să vină și să-și ocupe tronul, vă rugăm să porniți boierii să vină acasă, că nu li se întâmplă nimic, garantăm noi. Vom lupta alături de Mihnea, căruia i-am jurat credință, Constantin nu ne mai trebuie”⁷⁾.

Diaconul Paul de Alep, în valoroasa sa descriere a călătoriilor Patriarhului Macarie din Antiochia, ne spune despre Constantin Vodă, — pe care l-a cunoscut foarte bine, petrecând multe zile bune în curtea sa, — că după refugiul său în Ardeal „își cumpără un castel în vecinătatea țerii Nemților cu 20.000 galbini, unde Beiul să stabilească”⁸⁾. E interesant că Constantin Vodă cumpără pentru adăpostul său chiar cetatea unde trăise vre-o 15 ani un înaintaș al său în scaunul de Domn dela Târgoviște: Gavril Movilă. Neastâmpăratul domn în acest colț îndepărtat dela granița pământului românesc, amintindu-și aici și sbuciumul vieții lui Gavril Vodă, se va fi putut convinge cât de nestatornică-i prietenia oamenilor și cât e de greșit să-ți razimi planurile tale domnești pe ajutorul dușmanilor neamului tău, care numai singur te susține cu adevărat, când i-ai dovedit dragostea ta prin fapte neperitoare și rodnice.

Sub iscălitura lui Ștefan „Gheorghita” pribeagul Domn al Moldovei, a lor doi nobili unguri Ștefan Petki și Andrei Ugron s'a redactat în Blaj, în 7 Maiu 1658, actul din care extragem următoarele:⁹⁾ „Măria Sa Gheorghe Rákoczy considerând situația actuală a Domnului Constantin Vodă Șerban, și voind Măria Sa să-și arate grija și bunăvoința, ca Constantin Vodă să aibă un loc din care el și slujitorii lor să se susțină, îi vinde pe viață cu 33.000 taleri moșia ereditară a sa, a soției și a copilului său din comitatul Bihor: cetatea Solyomkö, cu toate moșiile aparținătoare și folosibile. M. Sa se obligă să apare pe cheltuiala sa pe Constantin Vodă contra tuturor tulbu-

⁷⁾ *Mon. Hungariae Hist.*, Diplomataria, XXIII, p. 610—613, no. 347.

⁸⁾ Ed. Cioran, p. 230.

⁹⁾ Szilágyi A., *Erdély és az északkeleti háboru*, II, Budapesta, 1891, p. 499—500.

rătorilor legali, cu condiția ca moșia aceasta sub stăpânirea sa să nu se pustiească și să se țină de regulile și legile obișnuite; dacă Dumnezeu va chema din lumea aceasta pe Constantin Vodă, atunci aceasta moșie îndată, fără nici o împotrivire ca trece în proprietatea lui Rákoczy, soției sale și a copilului său, ca adevărați moștenitori¹⁰⁾.

Cetatea Solyomkö, azi în ruine, era pe hotarul satului Peșteș și-i aparțineau peste 30 de sate, în mare parte românești: Leta mare, Satul barbă, Margine, Bratca, Banlaca, Vad, „Révelö”, Cuiేశd, „Tankofalva”, Țigănești, Damiș, Luğașul de jos și de sus, Aleșd, Peșteș, Tinod, Groși, Aușeu, Luncșoara, Valea neagră, Bulz, Dubărcenești, Lorău-Ponoară-Remeș, Copăcel, Fechetău, Urvind, Surduc, Bălaia, „Ravaszlyuk”, Josani, Măgești și Șuncuiuș, toate din județul Bihor, iar două: Paczal și Bajom din județul Sălaj¹¹⁾.

După cumpărare, Constantin Vodă să grăbește să-și ia în stăpânire cetatea Solyomkö cu satele sale. În socotelile orașului Cluj se notează la 12 Maiu¹²⁾: „A sosit voevodul Constantin din Muntenia. merge la Aleșd. A venit împreună cu vornicul Gheorghe, postelnicul și boierul Stoica (cu 10 persoane), fratele mai mic (al lui Vodă, Vasile Hatmanul)¹³⁾, comisarul Ioan Kovács (cu 10 persoane), care avea să dea în primire cetatea. Au stat în Cluj 3 zile¹⁴⁾. Acum încep să circule oamenii lui Vodă între Aleșd și Alba-Iulia la reședința oficială a principelui Rákoczy; așa întâlnim în Cluj, în lunile Maiu—August, pe boierii Neagul și Ștefan duc daruri, cai, etc. dela Constantin lui Rákoczy, apoi Diacul Mihai, Petru, Ștefan și Dumitru Fehérváry, Stratín, Ioan Kaus, toți merg de aici colo în diferite chestiuni ale Domnului român. În 23 Iunie a sosit în Cluj dela Aleșd „Vata Olbad” căpitanul voevodului Constantin, cu oaste compusă din vre-o

¹⁰⁾ E interesant și duios cum Constantin fiind încă Domn își face un fel de testament, în Târgoviște, la 28 Dec. 1657, cu acest conținut: „Având în câteva rânduri mare folos de M. Sa Gh. Rákoczy . . . și ca să nu ne numim în numărul nemulțumitorilor, pentru binele ce ne-au făcut Măria Sa . . . după săvârșirea vieții noastre, cu care tot omul este dator, legăm într'această carte a noastră, ce am putea în viața noastră a agonisi: avuție, bani și fiește ce fel de bunătate M. Sale creștinului Rákoczy Franți, fiul Măriei Sale, ca să le moștenească, afară de ce am lăsa noi femeii noastre, cum s'ar cuveni. Și iar afară dintr'o cetate ce am lua în Ardeal sau măcar afară din Ardeal. în biruințele de sus, că acea cetate pentru dreaptă slujbă a lui Budai Petru, diac din varmeghia Bălgradului, o dăm să fie lui și coconilor lui și cocoanelor . . .” cf. Iorga, *Studii și documente cu privire la istoria Românilor*, IV, București, 1902, p. 54—55, no. 51.

¹¹⁾ Lukinich I., *Erdély területei változásai a török hódítás korában, 1541—1711*. Budapesta, 1918, p. 347—348.

¹²⁾ Meteș, *Domni și boieri din Principatele române în Cluj* (sub tipar).

¹³⁾ Vezi despre acest Vasile mare paharnic (la 1655) cf. *Mon. Hung. Hist.*, Dipl. XXIII, p. 186.

¹⁴⁾ Constantin Vodă, în 12 Maiu, a fost salutat în Cluj de studenții unguri unitari cu cuvântări și cântece obișnuite atunci. Pentru atențiune Vodă le dă 93 de dinari. cf. *Revista istorică*, Văleni, 1929, p. 265.

150 persoane. Se duce spre Bistrița, după voevodul Ștefan. Au fost găzduiți în Hostat. Unii au fost pe la Brașov și în Țara Românească în serviciul Domnului pribeag. Alții poposesc la Cluj, în Maiu 1659, ca stolnicul Vlad, boierii Badea și Lamba, mergând și venind dela Rákoczy, pe care-l găesc la Alba-Iulia, Sebeș, etc."

În acest colț de pribegie amără Constantin Vodă își petrecea timpul cu vânatul pe domeniul său împreună cu Rákoczy, un vânător pasionat, cu fostul Domn al Moldovei, Gheorghe Ștefan, refugiat și el în acestea părți în veșnică agitație¹⁵), făuria planul său de recucerire al scaunului domnesc dela Târgoviște, pentru aceasta se frământa și umblă pretutindeni¹⁶).

Din aceste părți bihorene, de refugiu silit, Constantin Vodă răspunde prin scrisoarea de mai jos, cunoscutului său mai bine de 10 ani, lui Ioan Kemény, care era în robia tătărească din Crimea în orașul Bacce-serai de unde cerea și aștepta ajutorul tuturor pentru eliberarea sa și a tovarășilor săi de suferință.

Slujim D-Voastră. Dorim din inima ca Dumnezeu să vă elibereze.

Credinciosul nostru Petru Budai ne a informat despre marile lip-suri ale D-Voastră, de aceea vă trimitem, luați-i dela noi exilații în nume de bine, galbeni 50. Fiind în robie n'ar trebui să vă supăr pe D-Voastră, dar dacă veți avea ocaziune, puneți o vorbă bună despre noi, și Dumnezeu ne va da iarăși situația dinainte, vă vom ajuta cu 20 mii taleri. Prin Szigeti sau prin alta slugă să ne încunoștințați despre toate. V'ași fi trimis clavis, dar poate v'ași fi supărat cu ea, și D-Voastră veți găsi modalitate. Dumnezeu să vă aducă cu bună sănătate în patria D-Voastră. Datum în Szeykelhid, 3 Novembrie anno domini 1658.

Servește D-Voastră binevoitorul

Constantin vajda

(și cu litere cirile).

P. S. Am înțeles dorința D-Voastră și suntem gata a vă servi, anume lucru ne-a supărat, căci niciodată nu ne-a aflat.

¹⁵) L. Redei din Sâniob (jud. Bihor) trimite în 29 April 1659, doi câini de vânat lui Rákoczy, dorind să vâneze sănătoși cu Constantin Vodă și Gheorghe Vodă Ștefan. (*Történelmi Tár, XVII, p. 70 71*). După spusele conicarului contemporan și bihorean Szalárdy pe domeniul cetății Solyomkö, al lui Constantin Vodă, era renumit pescuitul de păstravi, — lungi de 4 palme — din riul Iaad. — În 29 April 1659 „noi boieri carie am eșit cu Măria Sa Constantin Vodă din țeara noastră aici în țara M. Sale Rákoczy jură din nou, în Belgrad, că vor fi slugi drepte și credincioase lui Rakoczy, dar nici noi să nu fim lipsiți de mila M. Sale crăiasca”. Subscriu cu numele vre-o 20 boieri. Iorga *Studii și doc. IV. p. 56 7 no. LIII. iască*”. Subscriu cu numele vre-o 20 boieri. Iorga, *Studii și doc. IV, p. 56—57, no. LIII.*

¹⁶) În 29 Mai 1659 Constantin Vodă scrie din Zombor către Ladislau Rákoczy că-l va cerceta prin sluga sa. cf. Szilágyi, *Erdély és az északkeleti háboru, II, p. 541.*

În afară aceeaș mână: Am scris galbeni, trimitem taleri întregi, buni și frumoși.

De mână lui Kemény; 3 November 1658. Data 3 Ian. 1659 allata.

Adresa: Stimatului Domn Ioan Kemény nouă binevoitor frate.

A doua scrisoare e către fiul acestui Kemény, și în legătură cu o intervenție a lui Vodă, care va face-o bucuros pentru mulțumirea lui Simion Kemény, căpitanul scaunelor secuiești și prefectul județului Alba, desigur fiind vorbă de tatăl său din robie.

Illustrissime Domine nobis benevole. Salutem et benevolentiam semper nostrum comendamus.

Din inimă doresc ca Dumnezeu după dorința sa, să vă binecuvinteze pe D-Voastră cu mult bine; scrisoare D-Voastră am primit-o cu mare cinste, conținutul l-am înțeles și-l executăm cu bucurie și de aici înainte cu ce vă putem servi o facem cu plăcere, numai cât cu banii aceia n'ar trebui întârziat, ar trebui să fie aici în 2—3 zile. D-Voastră porunciți că și după aceasta, cu ce putem, vă servim bucuros. Dumnezeu să vă țină pe D-Voastră mulți ani în bună sănătate.

Datum în Szákmar, die 24 Juny 1659.

Illustrissimae Dominis Vestrae benevolus

BCU Cluj / Central University Lib. *Constantin Voevod*
(cu litere cirile).

Adresa: Spectabile ac Magnifico Dno Simoni Kemeny de Gero Monostor sedis sicalialis Udvarhel Supremo Capitaneo comitti Supremo conitatus Albensis Dno nobis observantissimo.

(Pe amândouă scrisorile se păstrează bine: Pecetea mică de ceară roșie: arborele cu crucea, între cei doi sfinți, între doi sori și deasupra coroana. Inscripție: + Iw Kostan Șerban vod.).

Din ținutul acesta de graniță Constantin Vodă își recrutează ostașii mercenari, cu cari să-și poată cuceri din nou tronul. Iobagii români de aici sunt cei dintâi care se înșirue între ostașii unui Domn de neamul și lege lor. Erau la granița aceasta bătută zilnic de valuri tulburi, lupte neconținute între Turci și Unguri și bieții români trageau totdeauna scurta și asupra lor se rostogoleau toate jafurile și mizeriile. Sosise în fine timpul să lupte și ei odată sub steag românesc, căci sub cel străin și dușman luptaseră de veacuri.

Iobagul român Ștefan din satul bihorean Tileagd rescoală poporul din județul Bihor în 1659, jefuind și pedepsind pe mai mulți nobili unguri, cari îi asupraseră. Acest șef revoluționar, însoțit de câteva sute de iobagi români, merg cu toți la Domnul român din Aleșd, la Constantin Basarab, desigur pentru a se pune la dispoziția lui spre

a fi utilizați ca ostași, în vederea biruinții Domnului român, dar și a dreptății lor, prea mult călcată în picioare¹⁷⁾.

Nobilimea ungurească din județul Satmar protestează în contra Domnilor români (era aici și Ștefan Voda Gheorghiuța al Moldovei) cari mobilizează iobagi în oștirea lor, fiindcă de o parte acești iobagi, ajunși la arme, le întorceau contra asupritorilor lor nemiloși, iar de altă parte scădea populația județului pentru cine ce scopuri de aventură, neavând apoi cine lucra ogoarele și da dijmele și darurile nobilului lacom. Adunarea județeană ținută în 1659, în satul sătmărean Cegheld, decide scoaterea din județ a celor doi Domni români și declară trădători de patrie pe toți iobagii cari intră sub steagul de lupta al Voevozilor valahi¹⁸⁾.

Constantin Vodă cu oștile adunate acolo pleacă să-și încerce norocul. În drum se oprește cu Rakoczy la Târgu-Mureș unde se ținea dieta statelor ardelene. Sasul Franck înseamnă în cronica sa la data de 29 Sept. 1659: „Au intrat Gheorghe Rákoczy în Târgul-Mureș și au descălecat la obișnuitul sălaș al prințului țării, ca să meargă de a stânga lui ilustrul Voevod Constantin, după aceia urmau călăreți, din cari unii erau ai lui Rákoczy, alții ai numitului Voevod, în număr de circa 3000. Muzicantul călăreților lui Constantin zicea cântecul fetei române, când și-a pierdut caprele în munți și plângând de căuta... La 1 Oct. se cheamă solul Munteniei, care din greșală nu se aduce, ci se aduce vladica căzăcesc al lui Constantin Vodă înaintea țării pe calul lui Rákoczy, de unde inzadar s'a trimis îndărăt; un rădvan se aduce solul voevodului Mihnea: episcopul mănăstirii din Târgoviște cu secretarul numitului Vodă, care a dat scrisoarea acestui Voevod, care spune că el de aceia a tăiat pe Turcii cei de lângă sine, ca să nu fie el tăiat de dânșii, și să se pună dregători turcești și să cadă sub acelaș jug și Ardealul¹⁹⁾).

Mulțimea adunată de aici pleacă în țara Bârsei, unde se așează în câteva sate din jurul Brașovului²⁰⁾, așteptând ordinul lui Vodă și mai ales al lui Rákoczy, pentru a înșcauna undeva pe Constantin. Ținta desigur era la Târgoviște, dar survine o schimbare surprinzătoare și nebanuită, și anume în cetatea Branului se hotărăște ca Constantin Vodă să ocupe scaunul domnesc din Moldova. În această ce-

17) Szalárdy, *Siralmas magyar kronikája*, Pesta, 1853, p. 467—468.

18) Metes, *Contribuții nouă privitoare la Voevozii români din Ardeal*. Cluj, 1922, p. 15 și n. 1.

19) *Monumenta Comitalia Transylvaniae*, XII, Budapesta, 1887, p. 385—386. 388.

20) Vezi povestirea lui Nekesch—Schuller în *Quellen zur Geschichte Kronstadt*, IV, p. 251 (din 11—21 Oct.).

tate la 12 Oct. 1659, se face o înțelegere între Rákoczy și Constantin, cu anumite îndatorii, dacă se va înscăuna la Iași²¹⁾:

„Măria Sa Rákoczy a stabilit, că mai bine își cedează tronul altuia, decât să încheie vre-o înțelegere cu actualul voevod al Țării Românești, Mihail Radu, contra voinții și dorinții noastre. Dar am văzut noi că ar fi spre marele bine al creștinătății, dacă Radu Vodă ar depinde și s'ar obliga la ascultare și credință față de principele Rákoczy. De aceea am cedat dreptul meu la Țara Românească numitului Voevod de acum, care mi-a promis oștire și ajutor pentru ocuparea scaunului domnesc din Moldova. Numitul principe Gh. Rákoczy mi-a promis ajutor atât pentru ocuparea cât și pentru păstrarea Domniei Moldovei și ca recunoștința mă obligă la condițiile de mai jos:

1. Voiu fi prietenilor M. Sale prietin și dușmanilor dușman, sub nici un pretext nu mă voi despărți de M. Sa. Când dorește ajutor îl dau și personal imediat și fără excepție.

2. Fără știrea și voia M. Sale nu fac înțelegere cu nimeni.

3. Mă nuzesc ca pe toți prietini mei să-i câștig pentru prietenia M. Sale.

4. Atât la Poartă cât și în altă parte voi ajuta și promova chestiunile M. Sale cu toată puterea și valoare noastră.

5. Nu voiu face înțelegere și prietenie cu nimeni în contra M. Sale în orice situații grea ar ajunge. Cu aceea obligație voi fi și față de d. Francisc Rákoczy, ca și față de tatăl său.

6. Dau M. Sale Rákoczy în curs de un an 150.000 taleri, dacă nu mai iute.

7. În afară de suma de mai sus, dau anual M. Sale câte 20.000 taleri totdeauna la 1 Ianuarie, afară de 1 Ian. 1660, dar acum, îndată ce M. Sa mă pornește spre scaunul meu, soția mea va da la mâna omului M. Sale 5000 galbeni, și îndată ce voiu ocupa scaunul dau 10.000 taleri în mâna omului M. Sale.

8. Anual îi trimit din cei mai buni cai înșeuăți, și alte daruri.

9. Bucuros contribui la tributul de rescumpărare al lui Toma Nagy și voi fi cu bunăvoință la eliberarea d-lui Domokos.

10. Nu iau nici o tricesimă vamă dela mărfurile Secuilor din Ciuc și Treiscaune.

Din toată înțelegerea aceasta cu obligațiile de mai sus nu s'a ales nimic căci toate încercările lui Constantin Vodă de ocupa tronul Moldovei au eșuat. Cele câteva săptămâni în care Domnul legitim din Iași s'a retras dinaintea armelor lui Constantin, nu pot fi socotite ca biruință și siguranță de domnie în Moldova pentru Constantin.

21) *Mon. Com. Trans.*, XII, p. 411—413 a.

Din Moldova trimite soției sale Natalia scrisori prin dregătorul său Petru Fehérvári, care în 22 Noemvrie 1659, trece prin Cluj.

În timp ce Constantin Vodă își încerca norocul în Moldova, soția lui se refugiază din Aleșd la Baia-Mare de teama Turcilor, cari făceau adeseori incursiuni în ținutul Oradiei mari (ocupată apoi în Maiu 1660 de Turci), pustiind totul și ducând în robie poporul prins. Avem dela „Doamna Nedele” o scrisoare către Sofia Báthory — soția principelui Gh. Rákoczy — datate din Baia-Mare la 1 Noemvrie 1659, în care ne arată cauzele adăpostului său aici, ca și mizeriile ce i le fac orașeni: „... Scrisoarea Măriei Tale scrisă cu cinste și bunăvoință am primit-o cu cinste și bucurie și am înțeles dragostea M. Tale față de noi. Dar ce se facem, iată am venit aici în Baia, în care vedem și noi, că a fost o greșală, dar uitându-ne la vorbele și multele știri, că mâine poimâine vor sosi acolo (Turcii) și înțelegând purtarea și felul de a fi al unui astfel de popor de care numai auzind te înfiori... voind să ne ținem și de spusele soțului meu, ca să nu ne surprindă pe noi acolo (ne-am refugiat aici), rugăm pe Măria Ta să poruncească primarului și consiliului său să nu ne îngreuneze viețuirea noastră aici pe scurt timp, să ne dea locuințe, căci unele boierese au locuințe nepotrivite, să ne putem odihni până ce ne vine răspuns dela soțul nostru. Din partea noastră n'au nemulțumiri, din contră noi avem, nu vom fi spre paguba lor, căci numai apa Sasarului (riu ce trece prin Baia-Mare) n'o cumpărăm dela ei. Dumnezeu să ne ajute să ajungem timpul acela, ca să putem merge după soțul nostru, fără știrea Măriei Tale nu mergem”²²).

Biata doamnă Natalia spera aici într'un mediu unguresc dușman și necuviincios, că soțul ei în curând va ocupa tronul Moldovei și apoi va merge la el căci se săturase de neagră străinătate, ea care fusese doamna Țării Românești. Visuri zădarnice, căci soartea îi rezervase o viață tot mai amară, fiind nevoită să pribegască alături de soțul ei încă vre-o 25 ani prin Polonia, etc.

Constantin cu ostașii ce-i mai rămăseseră se întorc din Moldova în Ardeal și de aici la Aleșd, de unde scrie, în 10 Febr. 1660, lui Rákoczy că Vineri va fi în Cluj și se bucură că această cetate va fi cu M. Sa²³). De fapt în 15—16 întâlnim în Cluj pe Constantin Vodă care vine dela Sechelhid și merge în tabăra la Rákoczy. Mai trece de 2 ori prin acest oraș (3 Martie și 23 Aprilie). După această dată

²²) Szilágyi, *Erdély és az északkeleti háboru*, II, Budapesta, 1891, p. 561. — Rákoczy scrie mamei sale, în 28 Ian. 1659, că ar fi bine dacă ar avea un loc de adăpost în Muncaciu și pentru soția lui Constantin Vodă. *Mon. Hung. Hist.*, Dipl. XXIV, p. 574, no. 699.

²³) *Monumenta Hungariae Historica*, Diplomataria, XXIII, p. 661.

din urmă, venind cu 400 ostași, vizitează pe protectorul său de atâția ani, pe care n'avea să-l mai vadă, căci în lupta dela Feneș (lângă Cluj) cu Turci, cade rănit (22 Maiu), murând după câteva zile.

În 4 Maiu Constantin intră cu mari speranțe prin Turnu-Roșu în Țara Românească pentru a și reocupa tronul și era sigur că-l va avea, căci scrie din tabăra dela „Torosti” în 7 Maiu 1660, că Ghica Vodă a fugit și poporul îi se așterne, trimite un Turc prins la el cu scrisorile dela doi Ağa, că el va plăti Sultanului haraciu conform obiceiului. Era atât de sigur că va rămânea stăpân în țara, încât scrie să-i se trimită „ai lui” din Bihor la Făgăraș, ca să fie mai aproape²⁴).

Ghica întors cu Turcii alungă pe Constantin, care la începutul lui Iunie e în Țara Bârsei, trece prin Secuime, Bistrița, Câmpulung, peste Nistru, la Movilău, și cu ajutorul Cazacilor atacă pe Ștefanița Vodă, fără nici o isbândă²⁵).

Nu se știe să se mai fi întors Constantin la moșia sa din Bihor, care a ajuns sub dominația turcească și Turcii nu mai tolerau aici pe un trădător și dușman. Astfel el a rămas prin Polonia, unde a și murit după Februarie 1685²⁶).

Înainte de a năvăli în Țara Românească invită la masa sa, în Sătmar, a doua zi de Paști (23 Aprilie?) pe un alt pribeag ca și el, pe Mihnea Vodă, veselindu-se împreună, acesta a două zi a murit cum vom vedea.

În curs de doi ani cât a fost proprietarul cetății Solyomkö, Constantin a clădit cu banii săi o biserică în satul Tinod de pe domeniul său, cum a ridicat din piatră, la 1661, pe cea din Muncaciu²⁶).

Notarul orașului Baia-Mare, Ștefan Enyedi, care a cunoscut pe Constantin Vodă, scrie despre el în cronică sa: „Voind Constantin să-și recâștige țara cu ajutorul lui Rákoczy, năvălește în Țara Românească, dar e bătut și alungat, pierind ai noștri mai mulți ca străinii. După aceasta Constantin până la moartea lui Rákoczy, a stat în preajma acestuia, umblând în țara noastră dealungul și dealatul, petrecând cu un prilej și în orașul nostru (Baia-Mare); după moartea lui Rákoczy a încercat din nou să-și recucerească țara, dar fără succes, a rămas cu soția și cu unii boieri în exil, trecând apoi pentru totdeauna în Polonia”²⁸).

24) *Török-magyarokori államokmánytár*, V, Pesta, 1870, p. 463, no. 251.

25) Kogălniceanu, *Cronicele României*, I, p. 368—369 (Miron Costin).

26) Meteș, *Moșile Domnilor din Țările Române în Ardecl.* Arad, 1925, p. 73—74; și P. P. Panaitescu în *Revista istorică*, 1927, p. 55—62. (Constantin Vodă a trăit într'un sat din sudul Galiției; testamentul său e din Febr. 1685. — Comuniția d-lui Panaitescu).

27) Meteș, *o. c.*, p. 71.

28) Mikó, *Erdélyi történelmi adatok*, IV, Cluj, 1862, p. 262.

MIRCEA ELIADE, INTOARCEREA DIN RAI*)

Romanul acesta este documentul psihologic al generației care s'a format în anii de după război, când torțele entuziasmului care au luminat lungă perioadă de pregătire nu mai aveau decât o slabă licărire. Așezarea nouă, situându-ne, de pe o zi pe alta, mai aproape de Europa, aducând o viață de proporții ce depășeau obișnuințele noastre de altă dată, nu putea să rămâe fără repercusiuni în sufletul acestui tineret care-și căuta un nou suport, potrivit noului ritm de viață. Adăugați la aceste motive de ordin intern freamătul de neliniște care după război s'a iscat în toate țările — și veți avea liniile de contur ale mișcării de la noi. Grafic, această mișcare are un sens vertical. Față de năzuințele noastre de până ieri care, în ultima analiză, se subordonaau toate, sumar, tendinței de expansiune, ținind, cu optimism, spre viitor, generația de care vorbim aduce cu dânsa introspecțiunea, analiza; ea sapă în adânc, pe loc. Ea se concentrează asupra ei însăși; vrea să se cunoască și să fie cunoscută. De aici egotismul ei accentuat, nevoia de a se defini prin șgomotoase manifeste, de a-și găsi sensul propriu ce o diferențiază de alte vârste, nevoie împinsă, uneori, până la rup-tură cu o epocă și o generație de care n'o desparte, totuși, decât un interval destul de scurt.

De sigur e și mult snobism în toate aceste manifeste și interminabile discuții asupra generațiilor. Nu e mai puțin adevărat, totuși, că ele izvorăsc dintr'o realitate adâncă și că de pe urma lor, gândirea și sensibilitatea românească s'a subțiat și s'a adâncit. Aportul cel mai de seamă al acestei noi orientări este gustul pentru meditație, manifestat deocamdată în forme lirice, dar capabil, tocmai grație acestei forme, de contagiune care creiază atmosferă și dispoziții prielnice pentru o etapă superioară de viață spirituală. Atitudinea de frondă, negativismul inverșunat, tristeța metafizică, nostalgia valorilor universale: iată simptomele acestei noi mișcări. Câtă parte de infiltrație streină este în această frământare, cât împrumut cărturăresc și câtă substanță pur românească, se va vedea mai târziu când apele se vor limpezi.

D. Mircea Eliade, reprezentantul tipic al acestei mișcări și, în bună parte, inițiatorul ei, și-a făcut intrarea în literatură izbînd ușile de perete, în felul lui Papini. (Nu spunea singur într'unul din foile-

*) București, 1934. Edit. „Naționala Ciornei“.

toanele sale dela început că „Un om sfârșit“ trebuia să fie scris de el?). Nevoia de a se defini, explică virulența unor polemici din vremea aceea (împotriva d-lor Arghezi, Minulescu, etc.), exaltarea eului din soliloquiile de o neliniștitoare varietate. La baza tuturor acestor divagații de polihistor se simte mereu, în adevăr, tensiunea interioară care transformă datele cunoașterii în experiență personală, dramatizându-le, făcând din ele un mijloc de verificare a propriilor surse sufletești.

Acest filon de lirism străbate întreaga operă a lui Mircea Eliade și dă unitate de accent diversității ei impresionante. Cu atât mai mult el este vizibil în literatură: penultimul său roman, *Maytrei*, este un poem de iubire, iar *Întoarcerea din rai* este o confesiune, — adevărată „confession d'un enfant du siècle“. Sunt inclinat să cred că, într'un fel, în toate personagiile din acest roman trebuie văzut Mircea Eliade, că toate aceste personaje nu sunt decât ipostazele diferite ale aceleiași om al timpului său.

Intr'unul din lungile sale soliloquii, Pavel Anicet își spune următoarele vorbe caracteristice: „Slăbiciunea noastră, a modernilor, e că în loc ca noi să gândim, gândurile ne gândesc pe noi. Noi stăm molăi, femei adipoase, lubrice, nesatisfăcute, și gândurile ne violentează, ne schingiuesc, ne vând altora, iar noi nu protestăm, ci le lăsăm să ne stăpânească, să ne îndrepte pașii, să ne prostitueze oricărui adevăr care le satisface pe ele, nu pe noi“. Cuvintele acestea definesc o stare de spirit caracteristică pentru această generație, suspendată între două epoci de pragmatism care a rupt legăturile (prin neputința de a continua, sau prin deliberată voință) cu ce a fost înainte și e incapabilă de a-și croi un drum în realitatea viitorului: Desrădăcinată, abulică, pierzându-și simțul pentru realitatea concretă, exterioară, ea se refugiază în autoanaliză care-i devine o funcție vitală de unde-și scoate toate bucuriile și toate tristețile existenței.

Pavel Anicet, eroul principal al romanului ilustrează mai ales acest fel de a fi. Inzestrat cu admirabile calități fizice și intelectuale, dar lăsându-se târit de sinuozitatea gândurilor „parazitare“, Pavel Anicet este un fel de somnambul ce nu mai trăiește clipa prezentă sau o percepe prin răsfrângeri piezișe, descompunând-o printr'o analiză arbitrară pentru a o transforma apoi după jocul celor mai neașteptate asociațiuni. Sufletul lui nu numai că nu se poate îngloba, fericit, în momentul prezent, ci printr'o stranie tendință contradictorie, el evocă cu o luciditate exagerată — termenul opus celui de față. Sufletul lui Anicet trăiește astfel pe două planuri, dintre care cel imaginar are un miraj și o rezonanță mai adâncă decât planul — totdeauna deficient, al realității. Iubind două femei deodată, el este nu numai incapabil de a se decide pentru una din ele, dar în brațele uneia gândul lui recheamă mereu, cu o dezolantă acuitate, pe cealaltă. E un destin căreia nu-i în stare să se opue... „Avu încă odată senzația că e împărțit, că e sfărâmat în două; și neputința aceasta de a smulge din adâncurile ființei lui prezența streină, prezența celei de a doua, îi inhibă o totală predare în fața destinului; avu senzația precisă — de a precisiune fizică, halucinantă — că se află în puterea unui destin, împotriva căruia orice luptă ar fi inutilă“ (p. 276—277).

Având în adâncul sufletului o permanentă dorință de evadare, de

realizare a singurătății, în rarele-i momente de libertate el nu știe, totuși, ce să facă cu această libertate râvnită și se lasă târit în noi complicațiuni pentruca în noua robire să poată țese în voie ficțiunea raiului pierdut. Multilateralitatea aceasta de antinomii îl macerează până la descompunere și încet, inevitabil, în sufletul lui Pavel Anicet încolțește ideea morții, singura soluție în stare să-i dea „unitatea, contopirea, pierderea de sine” — cerute de instinctul său fundamental și pe care viața i le-a refuzat. Pavel merge până la capătul experienței, până la moarte. Dar el nu este singurul care-și ratează viața. Toți eroii ajung altceva decât ceea ce trebuiau să devie în virtutea calităților inițiale, fiindcă nici unul dintre ei nu are picioarele solid înfipte în pământ.

O mare lecție de realism, de voință și de luciditate se desprinde, indirect, din acest roman al unei generații. . .

Am insistat puțin asupra curbei psihologice a lui Pavel Anicet, nu numai pentrucă el este personagiul central al romanului și astfel determină tonalitatea întregii cărți, ci și din motivul că jocul de antiteze, de contrapuncte ce formează axa existenței lui e caracteristic pentru întreaga structură a romanului.

Pavel, formează o antiteză cu fratele său, Petre, liceanul cu o siguranță cinică uimitoare, și în acelaș timp Pavel, cu sufletul lui în veșnică unduire, contrastează cu prietenul său cel mai apropiat, David, — dârz, ascet, visând și el ascensiuni chimerice, dar convertit în cele din urmă, la fapte, la concret, la iubirea părinților și surorilor, la cotidian. Cele două femei, Una și Ghighi, — cea dintâi distantă și aristocratică, cea de a doua scăpărând de vitalitate, umilă în dragoste și atât de mișcătoare în durerea ei de tânăr animal înjunghiat, sunt și ele o exemplificare a acestei predilecții pentru jocul contrastelor ce te întâmpină pe fiecare pagină.

Nicăieri acest joc nu e mai scânteietor decât în amuzanta descriere a mesei dela cafeneaua Corso unde se adună întreaga ceată de prieteni. Discuțiile ce se vântură aici dau o imagine complectă în „raccourci” a peisagiului spiritual al acestei generații care „face filosofie după ureche” (p. 127), petrece, se agită, fără să-i pese de golul ce se cascadează în urma ei.

Evident, interesul în acest roman rezidă, în primul rând, în urmărirea ideilor, în descrierea evoluțiilor psihologice. La început, lectura romanului te face chiar să crezi că el va curge mereu prin subterane sufletești și nu va avea plastica de care un roman are absolută nevoie. Te convingi însă că lucrurile stau altfel, că deși de o copleșitoare bogăție interioară, romanul nu neglijează suprafețele concrete, culoarea și linia, amănuntul pitoresc, semnificativ, — cu atât mai prețioase, toate acestea, cu cât ele apar luminate de intensitatea neobișnuită a vieții interioare. Ași putea cita, în privința aceasta, după personagiile amintite până acum, pe Eleazar, teoreticianul violent al creștinismului, pe băiatul de bani gata, Emilian, incurcat și înfrânt în demonstrațiile comuniste, pe eroul disprețuitor de moarte în război, înebunit în frica ei, la bătrânețe, iar ca efect de ansamblu, de o forță sugestivă puțin obișnuită, obsesia sirenei de fabrică din noaptea de panică a tulburărilor muncitorești.

D. Eliade nu scrie frumos, adică nu cultivă stilul acela elocvent, simetric, de leneșă armonie, și aproximativ căruia-i scapă tocmai elementul strict personal, singurul care merită truda scrisului. Liber de toate aceste decoruri secundare, spiritul de observație se exercită cu o agerime și o mobilitate uimitoare, angajând mereu atenția cetitorului, informând și invitând la reflexii. Și această profuziune de observații și judecăți ce însoțesc și adâncesc problematica acestui roman puternic este una din marile calități ale scriitorului, în viața căruia „Intoarcerea din Rai” pare a deschide un nou capitol de surprize.

ION CHINEZ J

CRONICA ȘCOLARĂ

REFORMA ȘCOLARĂ IN POLONIA

Republica Polonă și-a reorganizat învățământul prin legea școlară din 11 Martie 1932. Această lege are menirea să reorganizeze spiritualicește poporul polon, după ce prin opera legislativă și prin efortul economic și tehnic, al celor 15 ani dela reinvierea statului liber polon, republica a fost așezată pe temelii solide administrative și economice.

Constituția nouă, nu numai sub raportul cronologic, primită de Seim acum la începutul anului 1934, va înlocui constituția alcătuită în grabă în anul 1920, după modelele constituțiilor străine și va încheia această primă etapă de strălucit efort al vecinilor noștri.

Ajunge să menționăm numai câteva realizări din această operă organică de reconstrucție a statului polon, pentru a aprecia temeinicia și strălucirea ei: portul Gdynia, construit pe locul unui sărăcăcios sat de pescari, este astăzi cel mai mare și cel mai modern utilat port de pe litoralul baltic și asigură Poloniei respirația economică în largul lumii; uzinele Moscice, un oraș de industrie chimică, ridicat din temelie după planurile președintelui Republicii, asigură Poloniei mijloacele de apărare în caz de război; regiunea industrială din Silezia a fost reorganizată și i s'a asigurat o exploatare rațională superioară celei germane; industria textilă și căile ferate au fost complect refăcute după ce fuseseră distruse în război; armata, creată din legiunile de voluntari, este astăzi una din cele mai bine înzestrate; viața economică, greu încercată de criza generală, asigură totuș o funcționare normală statului. Iată atâtea titluri de glorie ale spiritului creator al poporului polon.

Realizările rodnice în domeniul social-economic ne îndeamnă să acordăm cuvenita atenție reformei școlare polone. Această reformă se angrenează organic realizărilor din celelalte domenii; ea a izvorit din aceeaș concepție politică unitară a reconstrucției unui stat reinviat după o robie de un secol și jumătate.

Reforma școlară polonă este rodul unei îndelungate experiențe proprii și reprezintă sinteza curențelor pedagogice, cari frământă pe conducătorii din toate țările, preocupați să adapteze sistemele de

educație nevoilor vieții de după război. Această reformă este în acelaș timp o haină croită după nevoile naționale și sociale ale poporului polon.

Legislatorul polon dându-și seama că, în epoca de fermentație prin care trecem, ritmul accelerat al vieții depășește rapid formele de organizare legislativă ale societăților, a lăsat legii școlare toată supleța care-i poate asigura dăinuirea, fără să anchilozeze viața în ea.

Legislatorul a mai ținut socoteală de faptul că legea școlară e numai forma de organizare a învățământului, în care trebuie turnat fondul programelor și care trebuie să primească viață prin elementul uman al corpului didactic. Fără contopirea armonioasă a acestor trei factori reforma cea mai bună rămâne ineficace.

Caracteristica noii organizări școlare polone este elasticitatea, care a înlocuit rigiditatea vechilor forme de învățământ, asigurând circulația nestingherită a energiilor naționale prin rețeaua instituțiilor de educație, fără să le închidă vre-o cale, fără să le împingă pe drumurile șomajului intelectual. Școala veche se caracterizează prin indicarea superstițioasă a unei căi largi, care duce dela analfabetism prin liceu la universitate, laborator de creație al elitelor spirituale. Școala nouă este o rețea de canale, care permit difuziunea energiilor în toate direcțiile asigurând tuturor valorilor ascensiunea dela polul analfabetismului până la polul elitelor intelectuale; fără să închidă nimănui drumul către lumină, asigură fiecăruia posibilitatea alegerii unei cariere practice, productive, în momentele cele mai prielnice ale vieții.

Către cultura teoretică se îndreaptă în felul acesta, în mod firesc, elementele cu predispoziții pentru munca spirituală, iar celelalte înaintează spre domeniile practice de activitate umană, care au fost reabilitate de disprețul de până acum al opiniei publice.

Prin acest sistem a fost rezolvată problema școlii unitare la ordinea zilei în Franța și în Anglia, precum și problema tipului de școli unice sau școli de diferite tipuri din Germania. Învățământul secundar și-a apropiat programul său de nevoile practice ale vieții. El continuă să dea cultură generală, dar încetează de a fi un învățământ pur intelectualist. Învățământul profesional și școlile normale au fost prinse în acelaș sistem unitar. Școlile profesionale depind de Ministerul Instrucțiunii, care le organizează în înțelegere cu ministerul respectiv.

Iată cum își definește scopul legii legislatorul însuși: „Această lege introduce în organizarea școlară principii, care vor ajuta Statul să crească cetățeni ai Republicei conștienți de datoriile lor și să-i formeze în cultul muncii creatoare: ea asigură cetățenilor cea mai înaltă desăvârșire religioasă, morală, spirituală și fizică și cea mai bună pregătire pentru viață; elementelor celor mai înzestrate și mai energice din toate straturile sociale le asigură posibilitatea de a se ridica pe cele mai înalte trepte ale formării științifice și profesionale”.

Învățământul primar obligator e de 7 ani și începe la vârsta de 7 ani impliniți în anul calendaristic respectiv. (Până la această vârstă copilul urmează dela vârsta de 3—4 ani grădina de copii). Cursul primar se alcătuiește din 3 cicluri, fiecare formând o unitate de pro-

gram. Primul ciclu cuprinde primii 4 ani, doi ani următori alcătuiesc ciclul al doilea, iar ultimul an ciclul al treilea. Corespunzător acestor cicluri există trei categorii de școli primare. Școlile de categoria întâia realizează în 7 ani programa primului ciclu și elementele principale din programele ciclului al doilea și al treilea; școlile de categoria a doua realizează programa ciclului prim și a celui de al doilea în întregime și elementele principale din programa ciclului al treilea; școlile de categoria a treia realizează în întregime toate trei programele. Ultimul an al școlii primare (ciclul 3) servește pentru aplicarea cunoștințelor câștigate până atunci, la problemele practice ale vieții în care intră elevul.

După terminarea școlii primare urmează patru ani de învățământ complementar obligator, până la vârsta de 18 ani, iar apoi învățământul complementar facultativ.

Cu ciclul întâi terminat elevul poate intra în școala profesională inferioară, care însă nu-i închide drumul ascensiunii, căci, urmând cursuri speciale, el poate trece în școala profesională gimnazială, în care intră acei ce au terminat ciclul al doilea al școlii primare, iar de aici poate trece în liceu ca și elevii cari au urmat gimnaziul.

Învățământul secundar este a doua etapă de selecționare. Cu șase clase primare elevul intră în școala secundară. Aceasta se compune din gimnaziul de 4 clase și din liceul de 2 clase.

Intenția legislatorului n'a fost să dea numai o firmă nouă formelor vechi. Cele patru clase gimnaziale nu corespund vechilor clase a 3-a—6-a a liceului fărîmițat, nici cele două clase de liceu nu corespund vechilor clase a 7-a și a 8-a. Formele noi primesc conținut și funcțiune nouă; ele alcătuiesc unități organice. Absolvenții fiecărei unități, cari nu dovedesc aptitudini pentru cultura teoretică, dar pot fi foarte talentați în direcția practică, pot trece în școli profesionale sau pot găsi întrebuințare cu certificatele de absolvire ale gimnaziului sau ale liceului.

Ultimul moment de selecționare este la terminarea liceului, din care pot trece în școlile superioare numai acei cu calificăție specială.

O deosebită grijă a purtat legislatorul pregătirii învățătorului, cel mai însemnat factor de difuziune a culturii. Învățătorul are prin această lege aceeaș posibilitate de ascensiune ca și elevii școlilor secundare. Pe lângă cultura generală ce o primește, ca și tinerii cari se îndreaptă spre universitate, învățătorul primește o pregătire profesională. Instituții și cursuri speciale de perfecționare pentru corpul didactic primar și profesional vor întregi cultura învățătorului.

Paralel cu învățământului complementar obligator pentru rurali se înființează un învățământ complementar pentru muncitorii de toate categoriile, constând din: învățământul complementar de atelier, școli profesionale complementare, practică profesională, școli de maiștri și de conducători industriali.

Rostul universităților este definit prin trei articole ale acestei legi, deoarece învățământul superior este organizat printr'o lege anterioară (13 Iunie 1920). În universitate pot intra: absolvenții liceului teoretic, cei ai liceelor pentru pregătirea învățătoarelor pentru grădinile de

copii, cei ai liceului pedagogic, absolvenții școlilor profesionale liceale precum și oricine e propus de Facultate și admis de Minister.

Legea împarte universitățile în două categorii: academice sunt cele înființate prin lege, neacademice sunt acele înființate printr'un statut confirmat de minister. Menirea universităților este dublă: să pregătească cercetători științifici și să dea statului profesioniști de categorie superioară.

Polonii au adaptat, prin această lege organică, școala la nevoile statului și ale cetățenilor. Ei au venit aproape cei din urmă cu reforma școlară, căci numai Cehoslovacia dintre toate țările europene nu și-a reformat încă învățământul. Reforma școlară polonă s'a folosit de experiența reformatorilor anteriori străini și de experiența proprie.

Există o serie de analogii între structura socială a poporului polon și între structura noastră socială, situația geopolitică a poporului polon este asemănătoare cu aceea a poporului român, prefacerile economic-sociale pun probleme identice la noi și în Polonia. Este bine să medităm asupra remediilor pe care alții le întrebuițează pentru a ieși din vârtejul tulbure al vremurilor prin cari trecem.

GRIGORE NANDRIȘ

BCU Cluj / Central University of Cluj CRONICA EXTERNĂ

LINIA GENERALĂ A POLITICEI FRANCEZE

În frământata precipitare a marilor evenimente din Franța, politica externă nu a suferit nici o deviere. Istoricul scandal al afacerii Stavisky, cu violentele explozii ale furiei populare, cu renașterea baricadelor și a revoluțiilor de stradă, cu represiunea armată și cu hecatombele de morți, — nu a afectat, întru nimic, linia generală a politicii externe. Cascada prăbușirilor de guverne, lipsa de stabilitate a constelațiilor parlamentare, frecvențele deplasări ale raporturilor de forțe, care toate sunt o caracteristică pregnantă a politicii interne, — nu au putut știrbi tradiția de continuitate a acțiunii diplomatice, pe care o exercită Republica. Cancerul corupției politice și simptomele de decadentă morală, care s'au manifestat atât de alarmant, în ultimul timp, nu au avut repercursiuni asupra raporturilor internaționale ale Franței. Când este vorba de marile interese externe, toate partidele politice și toate grupările parlamentare, toate forțele vii ale națiunii și toate clasele sociale, fără deosebire, se unesc pentru apărarea patrimoniului comun de interese și idealuri, care este sintetizat în conștiința colectivă a acelei „*Grande Nation*” a cărei deviză dinamică, săpată în inima fiecărui Francez, — „*la France avant tout!*” — poate oricând mobiliza entuziasmul și energia de acțiune a masselor, sub forma unei puternice și sacre alianțe pentru apărarea Patriei.

Continuitatea politicii externe este o tradiție istorică a Franței. Bourbonii, Bonapartii și Republicanii au clădit, pe aceeași temelie,

acțiunea lor diplomatică. Moștenirea lui Richelieu și a lui Talleyrand a fost păstrată, cu un pios conservativism, de cei cincizeci de miniștri de externe, pe care i-a avut a Treia Republică. Delcassé, Poincaré și Briand, pentru a aminti numai câteva figuri mai recente ale istoriei diplomatice, s'au integrat armonios în linia de continuitate a tradiției franceze. Louis Barthou, o glorie a baroului francez și o podoabă a Academiei Franceze, cu toate că, după o lungă carieră politică, ajuns, acum, pentru prima dată, în fruntea afacerilor străine, s'a manifestat imediat ca un conservator ponderat și energic.

Tradiționalismul diplomației franceze mai are încă o formă caracteristică de manifestare. Miniștrii de externe se schimbă des. Inșă, adevăratul dictator al *Quai d'Orsay*-ului a fost, după războiul mondial, lungă vreme, un singur om: secretarul general *Berthelot*. Iar, între marii ambasadori ai Franței întâlnim nu numai personalități marcante de origine burgheză sau proletară, ci și vechi aristocrați, cu titluri de duci, conți și marchizi. Diplomația franceză, departe de-a fi democrată și republicană, este mai repede aristocratică și conservativă.

Politica externă a Franței este dictată de unele comandamente geopolitice și economice, care sunt imaubile. Franța, cu o situație geopolitică avantajoasă, înconjurată de mare, de munți și de fluvii, — dispune și de o structură economică echilibrată, fiind într'o proporție de 60% industrială și 40% agricolă. Aceste avantaje sunt o garanție de stabilitate, care reclamă nu atât o politică de imperialism agresiv, cât mai mult o acțiune de consolidare și de apărare metodică. Cucerirea unui imens domeniu colonial, a cărui mărime și bogăție se înșiră imediat după cel britanic și ale cărui beneficii sunt considerabile, pentru expansiunea economică a metropolei, impune o politică de conservare defensivă. Imperialismul francez nu mai este, astăzi, de ordin politic, ci mai mult de natură financiară. Imperialismul financiar, dictat de aglomerarea capitalurilor și de calculele de câștig ale unei națiuni de cruțători, dirijează o infiltrare lentă, dar metodică, a capitalismului francez, în toate țările sărace și retrograde. Aici, diplomația joacă un însemnat rol, cu ajutorul finanței înalte, a bancarismului și a industriei. Interesele pur financiare sunt subordonate politicii externe. Dar și acțiunea diplomatică servește interesele finanței. Așa încât politicul și financiarul se întâlnesc și se întregesc pe un plan comun. Ca o ilustrare, ajunge să amintim că politica de împrumuturi externe a capitalului privat este controlată și dirijată de „*Quai d'Orsay*”, care, în schimb, își exercită toată autoritatea și influența pentru apărarea intereselor investite ale capitalismului francez.

În asemenea condițiuni, comunitatea de interese a națiunii, care nu este numai de ordin teritorial și politic, ci și de natură economică și financiară, explică logic continuitatea neîntreruptă, pe care o implică linia generală a politicii franceze și care, în clipa de față, se poate rezuma în trei cuvinte: *pacifism, securitate și antirevizionism*.

* * *

Pacifismul Franței contemporane nu îmbracă aparențele unui idealism platonice și utopist. Pacifismul francez are puternice rădăcini,

infpte în interesele vitale ale națiunii. Pentru Franța, pacea este o necesitate imperativă. Rănilor grozave ale măcelului mondial încă nu s'au cicatrizat toate. Falanga tragică a marilor mutilați defilează, într'un trist cortegiu de epave umane și de cadavre ambulante, la toate serbările naționale. Văduvele și orfanii războiului sunt încă în număr mare. Solul Franței este acoperit de gigantice cimitire militare, unde zac milioane de victime ale eroismului francez. Și milioane de foști combatanți, sindicalizați în organizațiuni puternice, cultivă grozavele amintiri ale conflagrațiunii europene, care a distrus aproape întreaga Franță de Nord. Asemenea amintiri nu se pot șterge ușor. Ele trăiesc și în generația nouă. Tineretul este educat într'o școală a pacifismului.

Dar pacifismul francez mai are încă o explicațiune firească. Politica externă a unui Stat poate să fie dinamică sau statică, dupăcum este dictată de interesul unei expansiuni imperialiste sau de instinctul conservării pașnice. Franța a atins gradul unei saturațiuni teritoriale și coloniale, care a satisfăcut ambițiunile și necesitățile ei de expansiune dinamică. Interesele Franței se reduc acum la apărarea și păstrarea unei situațiuni câștigate, adecă la un interes static. În politica internațională, elementul static se confundă cu pacifismul. Deci, supremul interes al Franței este pacea.

Un alt aspect al pacifismului francez este de ordin economic. O liberă dezvoltare a industriei, o stimulare a exportului, o exploatare optimă a bogățiilor coloniale, o expansiune a comerțului francez, o asigurare a enormelor plasamente de capitaluri din țări străine. — toate acestea nu se pot concepe fără o pace sigură și durabilă. Compensarea deficitelor cronice ale balanței comerciale este în funcție de excedentele balanței plăților. Aceste excedente rezultă din beneficiile plasamentelor din străinătate și din profiturile incalculabile ale altor exporturi invizibile, cum este și *exportul plăcerii*, adecă rentabila industrie a turismului p care o produce gustul și rafinamentul francez. Toate aceste însă nu pot înflori decât în timp de pace.

Criza economică, care, în cursul evoluției sale dezastruoase de cinci ani, a ajuns și în Franța, nu a făcut decât să întărească pacifismul francez. Toată lumea își dă seama că actuala criză nu este de natură ciclică și trecătoare și că ea nu este numai un produs al progresului mecanic și al dezechilibrului social, ci și o consecință nefastă a războiului mondial. Oricine poate înțelege că un nou războiu înseamnă un alt dezastru economic, ale cărui urmări se vor repercuta, în unde lungi de timp, asupra viitorului. Afară de aceasta, masa contribuabililor, secătuiți de sacrificiile crescânde, impuse de bugetele endemic deficitare, — nici nu ar mai putea suporta sarcinile financiare ce ar reclama un nou război. Deci, pacifismul francez este clădit pe temelia sigură a intereselor economice, care joacă un rol determinant în politica internațională.

Franța face eforturi constante și metodice pentru a organiza și consolida pacea. Formula lui Briand: „*si vis pacem, para pacem*“, exprimă nu numai o concepțiune revoluționară față de politica tradițională, care preconiza: „*si vis pacem, para bellum*“, dar această doctrină briandistă cuprinde și linia generală a politicei franceze, pe planul acțiunii diplomatice. Dela Versailles până la Locarno, dela clă-

direa Societății Națiunilor până la construirea Curții Permanente de Justiție Internațională, dela redactarea Pactului dela Geneva până la lansarea actului general de Arbitraj, dela Pactul Briand-Kellog până la pactele recente de neagresiune, dela conferința dela Haga până la lichidarea reparațiilor la Lausanne, dela pregătirea conferinței dezarmării până la ultimele conversații diplomatice, — Franța întotdeauna și-a manifestat ferma ei voință de-a contribui la pașnica cooperare a popoarelor lumii.

Pacifismul este deci un imperativ categoric al politicei franceze.

Al doilea imperativ categoric al politicei franceze este: *securitatea*. Franța a suferit trei invaziuni, în cursul unui secol. Bogățiile solului ei fertil și ale imensului ei imperiu colonial, avuțiile aglomerate de poporul ei harnic și econom, presupusa ei decadență eugenică, au trezit apetiturile imperialiste ale vecinilor ei. În fața acestui pericol, comandamentele pacifismului cedează presiunii exigențelor de securitate. Apărarea și asigurarea Franței devine o mare problemă a politicei externe.

Armata și aviația franceză ocupă primul loc în Europa, nu numai prin cifrele sale numerice, dar și prin cantitatea și calitatea utilajului tehnic. Deasemenea Marina franceză face mari eforturi pentru a fi la înălțimea misiunii sale. Franța este înarmată până în dinți. Totuși ea își continuă înarmările și, adeseori, ea sabotează încercările dezarmării generale.

Aici, se produce un dramatic conflict între dorința ei pacifistă și între instinctul ei de securitate. Franța este acuzată de ipocrizie și de intențiunea de-a deține hegemonia Europei. Superioritatea militară a Franței produce o enervare nu numai în tabăra foștilor ei inamici, ci și în rândul unor foști aliați, care se găsesc în antagonism cu interesele franceze.

Dar, cursa înarmărilor nu este un fenomen francez izolat. Ea a devenit o manie generală, determinată de dorințe de revanșă și ambițiuni imperialiste, de temeri de securitate și de necesități de expansiune.

Europa încă n'a atins gradul de maturitate pentru a putea înțelege superioritatea unei federalizări pașnice, în care conlucrarea naționalismelor constructive să elimine fricțiunile și conflictele de suveranități absolutiste și agresive.

Pe acest teren, și Franța ar trebui poate să depună mai mari eforturi, decât până acum.

În fine, al treilea imperativ categoric al politicei franceze este: *antirevizionismul*. Tratatetele de pace au creat un echilibru european, care este mult mai just și mult mai rațional, decât cel ce exista înainte de război. Tratatetele de pace au refăcut harta Europei, după criteriile unei echități etnice și a unor reparațiuni istorice, care dacă nu ating absolutul ideal, în orice caz reprezintă maximum de realizări posibile. Tratatetele de pace au stins o sumedenie de nemulțumiri clocotitoare, au șters o serie de zone periculoase de fricțiuni permanente și au lichidat concepțiunile imperialismului antic, feudal și absolutist de exploatarea națiunilor prin națiuni. Europa Nouă a fost reconstruită pe bazele democrației naționale libere. Opera de reconstrucție n'a putut fi

perfectă, din motive geopolitice și etnopolitice. Însă, în locul numeroaselor naționalități oprite ale Europei Vechi, a rămas un număr mult mai mic de minorități, ocrotite prin tratate internaționale și libere în dezvoltarea lor culturală și economică.

Europa Nouă este o creațiune a ideilor naționale și liberale ale Mării Revoluții Franceze. Tratatul de pace au adus însemnate reparațiuni intereselor și idealurilor franceze. Apărarea tratatelor de pace devine, astfel, un interes superior al națiunii franceze. Intangibilitatea tratatelor constituie o dogmă a politicii ei externe. Revizuirea tratatelor înseamnă un mare pericol național, contra căruia diplomația franceză trebuie să lupte cu toate puterile.

Din acest punct de vedere, Franța ocupă un rol conducător între Statele antirevizioniste. Concesiuni financiare și, eventual, militare, se pot face în interesul păcii armonice și a egalitarismului. Însă, cea mai mică fisură a clauzelor teritoriale, care au creat un nou și mai bun echilibru etnopolitic, ar deslănțui un nou conflict armat, pe care Franța vrea să-l prevină.

De aceea Franța este și trebuie să fie antirevizionistă.

* * *

În lumina expunerilor de mai sus, linia generală a politicii franceze, — cu cele trei elemente componente: pacifism, securitate și antirevizionism, — se adaptează în toate raporturile diplomatice ale Franței față de celelalte națiuni.

Franța a isbutit să-și construiască un sistem de alianțe, care s'a dovedit viabil și eficace, în cursul ultimilor 15 ani. *Belgia* a rămas strâns legată de interesele și politica Franței, fiind stăpânită de aceeași teamă față de pericolul imperialismului german. Soliditatea alianței franco-belgiene, care este atât sentimentală, cât și realistă, a avut numeroase forme de manifestare publică, în timpul din urmă. *Mica Înțelegere*, care-și consolidează tot mai mult organizația ei unitară și care constituie un dig puternic de apărare anti-imperialistă, în Europa Centrală, este o credincioasă și prețioasă aliată a Franței. Conducătorii Micei Înțelegeri, Titulescu și Beneș, figuri diplomatice de relief european, se bucură de un mare și hotărîtor prestigiu, la Paris. *Polonia*, cu toată că, în timpul din urmă, manifestă tendințe de destindere față de Germania, se poate considera totuși ca o veche aliată a Franței. Politica noului ministru de externe, *Beck*, omul din „garda de coloneli” a marelui Pilsudsky, în calculele sale realiste și reformatorii, nu poate elimina pericolul german față de problema coridorului și a Sileziei. Deci, interesele Poloniei sunt legate de interesele Franței. Acest sistem de alianțe al Franței, care cuprinde *Belgia*, *Mica Înțelegere* și *Polonia* nu are un caracter agresiv, ci pur defensiv.

Cu *micile puteri occidentale*, — adică cu Statele scandinave și baltice, cu Olanda și Elveția, — Franța se găsește în raporturi de bună înțelegere care sunt o premisă a unei neutralități sigure. Cu *Spania*, relațiile ei deasemenea sunt cordiale, permițând o continuare pașnică în condominiul marocan. Tot așa cu *Portugalia*, în care supraviețuiesc

amintirile alianței franco-portugheze, din timpul războiului mondial.

În Europa Centrală, Franța veghează ca echilibrul european să nu fie rupt de pericolul imperialismului german și italian. Din acest motiv, ea luptă din răzputeri pentru apărarea independenței *Austriei*, care oscilează între Scila hitleristă și Caribda mussoliniană. *Ungaria*, revizionistă și revanșardă, încă este supravegheată de aproape. Restaurația habsburgică și pericolul renașterii imperialismului austro-ungar întâmpină ferma rezistență a Franței.

În Balcani, Franța încearcă să contrabalanseze influența Italiei. Pactul balcanic, care schițează o indirectă apropiere de Mica Înțelegere, a fost primit cu simpatie, la Paris.

Față de *Germania*, Franța se găsește într'un inevitabil și permanent antagonism. Incercările de destindere au rămas iluzorii și platonice. Revanșa hitleristă este o dogmă voalată, însă decisivă. Față de Germania, Franța nu se apără numai cu pacte diplomatice, ci și cu digul titanic de fortificații ultramoderne de-alungul Rinului și cu sporirea forțelor sale militare. Nimeni nu dorește, în Franța, un conflict imediat. Însă, se discută posibilitatea unei „*guerre de prevention*”. Dar, cercurile realiste își dau seama că o asemenea expediție nu s'ar limita numai la o promenadă militară, ci ar putea declanșa un nou război mondial. Atmosfera internațională este mult prea încărcată cu praf de pușcă, pentru a suporta riscul unei scânteii militariste. Iar, interesele economice și sociale ale momentului pretind ca pacea franco-germană să fie păstrată intactă.

Italia constituie o problemă delicată pentru Franța. Imperialismul Ducelui are vădite tendințe îndreptate împotriva Franței. Însă, securitatea Italiei este amenințată de pericolul german. Evenimentele din Austria au dovedit că o apropiere momentană franco-italiană este o necesitate, impusă chiar de interesele Italiei. Totuși, antagonismul franco-italian subsistă și el se va putea accentua, în viitorul mai îndepărtat. În clipa de față, Italia este constrânsă să țină seamă de Franța, în rezolvirea crizei din Europa Centrală, într'o măsură care depinde de circumstanțele momentului.

Anglia este marea necunoscută în calculele politicii franceze. Politica Albionului înclină totdeauna spre balanța puterii mai slabe, pentru a restabili echilibrul european sdruncinat. După război, îndelungată vreme, Anglia a susținut Germania. Ascensiunea lui Hitler și a neimperialismului german a apropiat Anglia de Franța. Aceste oscilațiuni vor rămâne permanente. Despre o restabilire a antantei cordiale franco-britanice, care a început să se schițeze vag, ar fi încă prematur să se discute. Criza economică și socială, nu permite Angliei fixarea unei atitudini tranșante. Totuși, sporirea recentă a forțelor navale și aeriene britanice indică voința Angliei de a fi gata pentru orice eventualitate.

Uniunea Sovietică și-a îmbunătățit considerabil, în ultimul timp, relațiunile ei cu Franța. Situația gravă din Extremul Orient și proiectele de industrializare gigantică a Rusiei, reclamă calm și tact din partea diplomației sovietice, față de marile puteri europene. Raporturile comerciale franco-sovietice sunt în plină dezvoltare. Dictatura hitleristă a răcit apropierea germano-sovietică și a apropiat Uniunea

Sovietică de Franța. Cu toate acestea, o alianță defensivă franco-sovietică, îndreptată împotriva Germaniei, prezintă încă șanse foarte discutabile. Sovietele au păstrat planul unui imperialism etic de eliberare a proletariatului mondial. Pentru moment, executarea lui este amânată. Însă, când îi va veni scadența, Sovietele se vor găsi în antagonism cu întreaga Europă capitalistă, deci și cu Franța. Până atunci, raporturile franco-sovietice rămân bune. Accentuarea pericolului hitlerist le-ar putea consolida și mai mult.

Țările din afară de Europa prezintă un interes mai redus pentru politica franceză. *Statele Unite*, cu toate fricțiunile financiare, provocate de neplata datoriilor de război, nu înfățișează o problemă serioasă pentru Franța. *Japonia*, care, la un moment dat, se credea susținută de Franța, în conflictul din Extremul Orient, n'a putut verifica acest optimism. În general, problemele asiatice trec pe planul al doilea, în combinațiile Quai d'Orsay-ului.

Are Franța destule griji și necazuri în Europa.

* * *

Din expunerea de mai sus, se desprind următoarele concluzii:

Franța, în toate raporturile ei internaționale, adoptă o linie generală de conduită, care corespunde exigențelor mari ale vremii. Păstrarea păcii, întărirea securității și combaterea revizionismului sunt cele trei puncte cardinale ale politicii franceze, care conțin chintesența marilor interese ale Europei Noi.

Perspicacitatea spiritului galic, clara viziune a guvernelor Franței și abilitatea diplomației franceze au fixat o linie generală a politicii externe, care constituie cheia de boltă și axa centrală a păcii europene. Iar, eroismul încercat și dârz a națiunii franceze este o cheazășie că politica externă a Franței va fi, întotdeauna, bine apărată.

CAIUS BARDOȘI

MIȘCAREA CULTURALĂ

Cărți și Reviste

ANUARUL ARHIVEI DE FOLKLOR, II, Cluj, 1933, publicat de I. Mușlea.

Printre instituțiile de cultură și activitate științifică din Centrul Ardealului, funcționează de trei ani încoace și *Arhiva de Folklor*, instalată la „Muzeul Limbii Române”, din inițiativa Academiei Române. Ea este menită să îndrumeze și să procedeze la culegerea sistematică a materialului folkloristic din țara noastră și, bineînțeles, să-l și studieze științific.

Anuarul, organul de publicitate al acestei instituții, este condus de I. Mușlea, care a studiat la Universitatea din Cluj și s'a specializat și în streinătate în folklor, având și pregătirea filologică, atât de necesară în asemenea studii. De aceea ne putem aștepta la săparea unui bun drum în acest domeniu, în care s'a cules, până acum foarte mult material dar rareori după criterii științifice. Cât despre studii științifice de folklor, ele sunt și mai rare. (v. și vol. I. din Anuar, p. 1 și u., unde I. M. dă o indicație asupra progresului făcut în culegerile și studiile de folklor, la noi).

Deocamdată volumul II (1933) ca și cel din 1932, ca orice început, arată lupta serioasă dusă de I. M. cu greutatea înjgheburii și inițierii pe cale științifică a „Arhivei de Folklor”, (v. *Raportul Anual* despre bogata activitate de organizare și culegere a materialului folkloristic, orânduit sistematic la *Arhivă*).

Atât volumul II cât și I, dau culegeri

de material brut și studii. În cel din urmă se continuă interesantul studiu al d-lui P. Caraman, *Contribuție la cronologizarea și geneza baladei populare la Români*, pe baza analizei ce o face *Cântecului lui Marcoș Pașa* (cfr. vol. I, pg. 53—105, și II, pg. 21—89). Observa de la început că generalitățile din introducere și unele considerațiuni mai speciale din cuprinsul studiului, sunt uneori prea întinse, fără să fie și utile sau să dea lucruri necunoscute. Materialul folkloristic ce ne stă azi la dispoziție este grozav de mare și te ispitește la lungi discuții cari se pot suci și învărti prin zeci și zeci de variante ale aceluiași fapt de literatură populară sau de altă problemă folklorică (să se observe de ex. prea multele și repetatele citări din cronici și de versuri, din variantele poeziei studiate). „Ispita” aceasta, ca să nu-i spunem altfel, se vede de altfel în multe studii recente, de proporții nepotrivite cu valoarea și obținerea adevărului urmărit, care de multe ori ar ieși mai evident și mai util la iveală, decât innăbușindu-l într'un supraîncărcat material... de erudiție.

Totuși, concluzia d-lui P. C. privitoare la geneza baladei lui *Marcoș* este logică și convingătoare. Din cronici și istorie reese că o armată turcească, condusă de *Malcoci Pașa* pentru războiul contra Poloniei, a fost decimată de frigul năprasnic din iarna anului 1498—1499, și în retragere prin Moldova (v. și harta dată în vol. I.), bătută și de oștirile lui Ștefan Cel Mare, a fost aproape

nimicită de ger, până să ajungă la Dunăre. Faptul real se oglindește concret în baladă și — lucru rar — se păstrează, cu alterări inerente, și numele istoric al pașei: Marcoci, Marcoș etc. Ba mai mult, amintirea tragicei retrageri, în luptă cu *Crivățul*, *Gerul*, devenit, personificat în baladă, eroul ce se bate și birue pe pașă, a rămas vie, după 4½ secole, în expresia, existentă azi în Moldova și Muntenia: *Asta-i iarna lui Marcoci*, când e vorba de o iarnă grea. O cunosc și eu din Bărăgan, unde bântue *Crivățul*, ca adevărat erou mitologic, acoperind sub troene, de multe ori, oameni și vite.

În partea a doua a studiului P. C. afirmă că elementele fantastice (*Crivățul* devenit erou mitologic; intervenția lui Dumnezeu în luptă, lucru firesc într-o luptă, dintre Creștini și păgâni, etc. etc.), sunt adaose ulterior, din afară, în balada mai realistă originală.

Chestiunea se poate pune și invers. A putut fi balada în discuție, dela început, epică-fantastică (ca de ex. cea despre *Soare și Lună*) și mai târziu să fi prins, să se fi grefat pe ea întâmplarea tragică a pieirii armatei turcești. Nu e locul să intru și în amănunte aici, poate voi reveni altădată asupra chestiunii.

În ce privește unele discuțiuni privitoare la limbă, ar fi de recomandat mai multă prudență, astăzi când filologia posedă mijloace serioase de investigație (De ce nu se referă d. P. C. și la *Dicționarul Academiei*, când e vorba de cuvintele rari, cum este (b a h a m e t)). În celălalt studiu de pur folklor, I. Mușlea analizează metodic *Variantele românești ale snoavei despre femeia necredincioasă* (p. 195 ș. u.), pornind dela studiul mare al acestei probleme, făcut de *Walter Anderson* (Estonia), care dovedește cât de înaintate sunt studiile de folklor chiar și în țări mai mici ca a noastră. I. M. încearcă o „reconstituire” a „textului normal” al celei mai vechi redacțiuni (presupuse) a acestei snoave. N’ar fi mai potrivit să se zică un rezumat, extras, din variantele studiate? „Text nor-

mal” e ceva prea precis, când e vorba de materialul atât de mobil al producțiilor populare. Și concluzia lui *Anderson* ni se pare exagerată: fixează sec. XV, ca epocă și Franța ca centru de iradiere a redactării literare (ori semicul-te) a unei teme psihologice atât de general umane, veche decând lumea, cum este cea despre femeia necredincioasă. *Materialul* cules de P. V. Ștefănuță (*Folklor din jud. Lăpușna*, p. 89 ș. u.) conține câteva fapte rari cum sunt „cântecele de pahar”, explicabile în Basarabia, unde este atâta vin bun și poporul iubitor de petreceri. Va trebui însă să se dea indică și glossar cât mai bogat la asemenea culegeri, de către conducerea revistei, când culegătorii nu sunt desul de orientați în această privință.

DI N. DRĂGANU, în articolul prim (*Cuvinte și obiceiuri*) atrage atenția la legătura dintre filologie și folklor, pornind dela numele unor obiceiuri: *capra*, (*brezaia*, *turca*), *înfătăfire*, alegerea „*Craiului nou*” etc., cari prin ele înșile dau lămuriri asupra esenței obiceiurilor. Dă apoi note interesante d. I. Breazu despre interesul ce l-a purtat J. Michélet pentru folklorul românesc și d. G. Bogdan-Duică publică scrisori germane, din care scoate la iveală „încă un folklorist saxo-român” (p. 216): I. Carol Schuller.

Arhiva de Folklor și Anuarul ei trebuie încurajate, nu numai din interes științific dar și pentru că orașul nostru universitar trebuie să devie un centru serios de activitate științifică pentru problemele privitoare la toată viața poporului românesc.

G. Giuglea

PIERRE SERGESCU, *Tableau du XX-e siècle. Les sciences mathématiques*. Denoël et Steele, p. 182, Paris, 1933.

Numele profesorului clujan P. Sergescu, apare împreună cu acelea ale lui A. Boutaric și J. Rostand, în fruntea cărții care sintetizează trudnicile eforturi și fructuoasele realizări ale spiri-

tului francez, în acest început de secol, pe tărâmul științific. Dl Sergescu a primit să redacteze darea de seamă asupra științelor matematice.

Pentru cine cunoaște prodigioasa activitate a d-lui Sergescu, pentru cine este în curent cu deseale sale șederi prelungite în capitala Franței, pentru cine știe despre legăturile sale spirituale cu cei mai de seamă șefi de școală ai matematicilor franceze și internaționale, alegerea pe care Francezii au făcut-o în persoana Dsale, apare ca foarte naturală și binevenită.

Pentru a releva cinstea care se răsfânge prin această alegere și asupra țării noastre, trebuie să spunem, că nu cunoaștem multe nume românești cari să figureze în astfel de opere de sinteză, — străinii, dar în special Francezii, fiind extrem de exclusiviști în această privință.

Deși fiind vorba exclusiv de un istoric al eforturilor și realizărilor franceze, în diferite domenii ale științelor matematice, autorul nu ezită de a cita — atunci când se ivește cazul — și nume străine cari ilustrează diferitele probleme sau curente de idei, prelucrate și dezvoltate apoi de matematicienii francezi. Astfel, grație imparțialității pe care autorul o denotă în mișaloasa stabilire a acestor contribuții, numele franceze se împletesc cu acelea ale marilor protagoniști străini, înfrățindu-se în nobilul efort făcut pentru căutarea adevărului și pătrunderea cât mai adâncă a gândirii și înțelegerii omenești. Te bucură, ca Român, când întâlnești în această eroică înșiruire de nume și pe acelea al lui Lalescu și ale d-lor Țițeica și Pompei, cari prin susținuta și rodnică lor activitate au contribuit la mărirea patrimoniului științelor matematice.

Deja îndepărtatele mele cunoștințe în ale matematicilor, nu-mi mai dau posibilitatea completă de a pătrunde prea adânc în transcendentele probleme puse de savanții francezi, în acest domeniu; esența acestor probleme însă, poate fi

cuprinsă cu un foarte mic efort de ori și ce intelectual cu pregătire științifică, — atât de limpede și de simplu explică d. Sergescu cele mai dificile probleme.

Varietatea domeniilor ale disciplinei matematice, — începând dela vechea aritmetică de bază, trecând prin întreaga analiză matematică și teoria funcțiilor, geometrie și astronomie, mecanică și fizică matematică, pentru a ajunge la istoria și apoi la subtila filosofie a matematicilor — sunt toate luate în cercetare și discutate în scopul de a face să reiasă clar, în fiecare din acest domeniu, contribuția franceză. Și este desigur o glorie pentru finețea pătrunderii spiritului francez constatatarea, că în anumite capitole, numele franceze sunt acele cari au deschis calea și cari au păstrat-o complet franceză.

Din cadrul atâtor nume de mari învățați, câteva se desprind și se proiectează fantomatic de mari. Acela al lui Henri Poincaré, domină începutul secolului prezent prin deschiderea de noi drumuri și furnizarea de noi instrumente de investigație în aproape toate domeniile atât de aride ale matematicilor. Și astfel pe rând, din galeria acestor mari gânditori, autorul cărții, ni-i desprinde pe cei mai iluștri prezentându-ni-i cu tot ceea ce ei au gândit și realizat mai de valoare.

Toată cartea, după cum am mai spus, este o admirabilă operă de sinteză, scrisă într-o limbă elegantă, cu un spirit luminat și clar și cu toată imparțialitatea, care șade atât de bine unui om de știință de fină calitate.

Prin felul cum s'a achitat de misiunea ce a primit, Dl Sergescu a reușit să-și adaoge încă un frumos titlu de merit la bogata-i activitate.

Gh. Gheorghiu

FAMILIA. Seria III. a. I, no. 1. De numele *Familiei* din Oradea se leagă amintirea unui om a cărui binecuvântată hărnicie a știut să taie, la această margine de țară, o brazdă pe care anii

mulți și schimbători n'au putut s'o înțelească.

Reaparând astăzi într'o ținută de mare gală, și reunind, sub direcția d-lui M. G. Samarineanu, o serie de prețioase colaborări, revista orădană își propune să reactualizeze tradiția *Familiei* lui Iosif Vulcan care a fost „un monitor al ideei de unire” — cum spune d. Gh. Tulbure în frumosul articol — program intitulat „Dela Iosif Vulcan până la noi”.

Pentru a învedera marea semnificație a unei inițiative românești de felul *Familiei*, și într'un ținut de unde stigmatele trecutului încă n'au dispărut de tot, nu este inutil, poate, să cităm cuvintele sobre, dureros de juste ale d-lui Tulbure: „Vântul de „pustă” bate stăruitor la geamul caselor românești, aducând mesagii și cântece turburătoare de peste Tisa. Hegemonia intelectuală a celor învinși nu se lasă ingenunchiată. Presa lor, cărțile lor se revarsă peste holda străbună, ca un potop de grindină devastatoare. Imprejurul mesei noastre de scris stau, cu pumnii strânși, vechii adversari. A redacta o revistă la noi înseamnă și astăzi cecece a însemnat totdeauna: a da o luptă”.

Familia este bine înarmată pentru această luptă. Literatura bogat reprezentată printr'o largă înmănunchere de versuri din care trebuie reținută cu deosebire grava poemă a d-lui G. A. Petre (*Poveste străbună*), prin schițele și fragmentele de roman semnate de Horia Furtună, G. Acsinteanu, G. Tabéry, I. Samarineanu. Vioaie articole de orientare politică semnează d-nii Gh. Sofronie, Sever Stoica și A. Olteanu. Cronica literară, densă și sigură, o face d. O. Șuluțiu. De laudat este cumintea tendință de a scoate la lumină valorile locale (T. Neș; Figuri Bihorene; Dariu Pop; Documente Sătmărene). i. c.

REVUE DE LITTÉRATURE COMPARÉE. (Anul XIV, No. 1, Ianuarie—Martie, 1934) este închinat în întregime Europei Centrale. Dacă Sărbii, Cehii, Slovacii, Ungurii, Bulgarii sunt reprezentați

în bogatul volum mai mult prin studii asupra unor chestiuni speciale, Românii au avantajul de a oferi numeroșilor cetitori de pe cele două emisfere ale globului ai acestei reviste, două admirabile priviri de ansamblu asupra literaturii noastre vechi.

Întâia este datorită d-lui N. Carțoian, sobrul și eruditul profesor dela Universitate din București, a cărui studiu asupra *Cărților populare în literatura română*, apărut acum patru ani a întrunit sufragiile unanime ale savanților români și streini. În articolul din revista franceză d-sa prezintă elementele occidentale în literatura română („Les éléments occidentaux dans la littérature roumaine”). Toate cercetările specialiștilor români și streini, între care ale autorului ocupă un loc însemnat, sunt puse la contribuție, pentru a se fixa cadrul în care aceste influențe s'au fructificat în cultura noastră veche. Uneori apar, în cursul expunerii, lucruri nouă și pentru specialiști, mai ales atunci când d. Carțoian vorbește de influența italiană. Demne de reținut sunt apoi orizonturile largi-europene în care autorul fixează aceste influențe. Prin aceste calități — și nu le-am înșirat pe toate — studiul d-lui Carțoian este binevenit nu numai pentru streini, dar și pentru Români.

Influențele orientale sunt înmănunchiate de dl. Vasile Munteanu („Les influences orientales en Roumanie”). Nefiind specialist într'un domeniu, în care specialiștii sunt adevărați corbi albi, poate, apoi, și din modestie, autorul n'a vrut să facă din contribuția d-sale un studiu, ci mai mult un repertoriu al cercetărilor, cari s'au făcut asupra acestui capitol al culturii noastre vechi. Cu un ochiu sigur și cu un aparat informativ surprinzător de bogat pentru un cercetător care n'are în spatele său biblioteca Academiei, dl. Munteanu a ales toate studiile mai de seamă, române și streine, înfățișând astfel streinilor nu numai idei, ci și oameni.

Țin să amintesc aici că autorul a întrebuițat aceeași metodă în bogatul său repertoriu asupra literaturii comparative

în România, publicat acum doi ani în aceeași revistă. Astfel cercetările de istorie literară românească sunt înfățișate streinătății, în tot ceea ce ele au mai ales, de un specialist și un om de gust. Pentru că d. Munteanu intrunește ambele calități într'o fericită armonie. Și mai are o calitate pe care nu mă pot reține de a o elogia: un riguros simț al realităților românești. Șederea îndelungată la Paris nu i-a tocit acest simț. Dimpotrivă, depărtarea — o depărtare mai mult silită decât voită — i-a dat inimoșia nostalgiei. Mai mult decât în articolele și recenziile din revista al cărui nume stă în fruntea acestor șire, această calitate a lui Vasile Munteanu apare în numeroasele cronici din revista *L'Europe Centrale* din Praga.

Când propaganda românească în cercurile intelectuale franceze se face atât de sporadic și inegal, opera d-lui Vasile Munteanu este o adevărată binefacere. Ea ar trebui să primească din partea noastră și altfel de recunoaștere decât elogiile pe care le însemnăm aici. Oficialitatea ar trebui să dea acestui element admirabil, pe care avem credința că nimeni nu-l poate înlocui, posibilitatea de a-și desfășura toate resursele lui fecunde. Mai ales acum când opinia publică franceză este năpădită, de toate părțile, de propagandă maghiară, masivă, stăruitoare, inteligentă. *Ion Breazu*

Insemnări

Despre *George Alexandru Mathéy* ni s'a dat să auzim multe lucruri bune, și înainte și după războiu — acum avem să-i înregistrăm un succes strălucit, în Grecia.

Născut în Sibiu, ca nepot al lui Gligor Matei, neguțătorul român foarte cunoscut, pe vremuri, în cercurile românești, G. A. Mathéy și-a trăit copilărie în Sibiu, apoi a plecat în streinătate.

A ajuns să studieze artele la München și s'a stabilit mai apoi în Lipsca, ca profesor la „Academia de arte grafice”, locuind vremelnice și la Berlin.

La „Academia de arte grafice” din Lipsca a ajuns o autoritate de primul rang, distingându-se mai cu seamă prin lucrările de artă aplicată.

Dl. Emanoil Bucuța scrie în „Boabele de Grâu”, că i s'a făcut propunerea d-lui Mathéy să vină în țară, după războiu, oferindu-i-se postul de conducător, la București, al unei secții de tipografie. Planul de organizare a fost primit din partea d-lui Mathéy, dar mai târziu din acest gând nu s'a putut închea nimic”. Dl. Bucuța spera, în 1930, să se poată relua firele întrerupte, publicând totodată niște reproduceri dintr'un calendar artistic al marelui institut de editură Spamer, calendar, desenat în întregime de dl. Mathéy.

Acum ni se dă ocazia să relatăm despre victoria repurtată de românul nostru sibian în capitala Greciei.

Cele ce urmează sunt luate dintr'un articol scris de dl. Iosif Berdolt în revista berlineză, condusă de sibianul Dr. Fritz Klein: „Deutsche Zukunft” (31 Dec. 1933). Dl. Mathéy a deschis o expoziție, în Atena, în iarna anului 1933 și a repurtat un mare succes. Autorul articolului scrie despre dl. Mathéy ca despre un german, bucurându-se că un german este în stare să încălzească într'u atâta societatea ateniană.

Vernisajul expoziției a fost, de fapt, un „eveniment” pentru lumea artistică. Dovadă și pasagiul marelui ziar guvernamental „Proia”: „Expoziția aceasta, fără îndoială evenimentul cel mai mare artistic al iernii, este în stare să ne dea învățăminte prețioase”.

Directorul pinacotecii naționale din Atena, dl. Papantoniou, a scris în „Eleftheron Vima”, o recenzie în ditirambi. După ce a remarcat multilateralitatea și elementul „nordic”, care-i priește mai mult artistului, urmează directorul: „Picturile în ulei ne interesează deosebit, prin curăția și prospețimea lor, ceea ce este un mare favor — ele sunt niște viziuni asupra Greciei, pline de liniște și de gingășie nobilă. Ceea ce m'a câștigat însă (pentru

arta d-lui Mathéy) este puterea cu care subjugă sufletul nostru, în acuarelă, acest pictor german".

Pictorul „german" Mathéy, ne spune recenzentul, trăiește de 4 ani în Grecia. Pânzele arătate acum sunt fructul acestei vieți recente.

Dar să mai adăogăm câteva note explicative la succesul expoziției. La vernisaj au luat parte membrii guvernului grecesc, reprezentanții instituțiilor culturale, reprezentanții corpului diplomatic, în frunte cu ambasadorul german, care a luat *protectoratul* expoziției.

Expoziția a fost vizitată de multă lume și de mulți cumpărători chiar.

Crașul Atena a cumpărat pe seama muzeului o pânză: „*Peisagiu clasic*". Corespondentul adaogă: președintele Republicii elene, Zaimis, și ministrul-președ., Tsaldaris, și-au anunțat vizita.

Mai spicuim din interesantul articol următoarele: „Mathéy de mult nu mai este un necunoscut în Germania. Tablouri de ale sale se află în posesiunea statelor prusiac și saxon și se găsesc în galeriile din Berlin, Lipsca, Drezda, Wiesbaden, Plauen ș. a. Merite și-a câștigat ca (artist) grafic. Ilustrațiile sale pentru cărți („*Satuila*“, ilustrații în lemn la *Biblie*, la *Cântarea Cântărilor*, la „*Cartea ceaiului*“, la *legendele de dragoste*, „*Faraulip*“, cartea despre porțelanuri „*Arkanum*“, ș. a.) sunt daruri, cu cari Mathéy, pe atunci profesor la Academia de Stat a Artelor Grafice și a Cărților din Lipsca, a dăruit nouă forme artei cărților germane („*der deutschen Buchkunst neue Formen geschenkt*“). De origine din germanismul (?) transilvănean, creațiunea sa își are rădăcină într'o tradiție bună, de meseriaș. Căutarea în materie l-a dus la cele mai variate prestațiuni. S'a remarcat în gobelinuri (presa), în vitraiuri (colorarea sticlelor de fereastră), în tapete, în picturi murale (Casa Kuhn, Lipsca; Casa d'Italia din Atena), în mozaic, în vase, faianță, machete de teatru în mobile, — pe scurt — în toate domeniile artei aplicate“. Puținele obiecte (ale lui M.), ară-

tate în direcția aceasta în expoziția din Atena, dau ocazie revistei *Eleftheron Vima* să observe: „Multilateralitatea acestui artist te silește la respect, *deoarece nu s'a arătat niciodată în Grecia până acum o operă ca acesta. Mathéy este un fenomen*".

Recenzentul german remarcă la expoziția d-lui Mathéy din Atena calități și o importanță deosebită. „Opera elenă a lui Mathéy — peisagii și portrete, ne arată pe pictorul transformat cu desăvârșire în această natură a luminii și a tăcerii, pe pictorul acum exclusiv pictural. Ne prevestește o epocă nouă, mult promițătoare, de maturitate. Și mai apoi: *Mathéy este unul din cei dintâi care reușește să cucerească Grecia din punct de vedere pictural*. În opoziție de Italia, Grecia a fost numai foarte rar căutată și dorită de pictori. *Mathéy abia are*, după cum a spus directorul „*Institutului Archeologic German*“, prof. Karo, *antecesorii*. Ai putea numi numai pe Rottmann".

(Karl Rottmann a fost un peisagist, † 1850 în München, unde se și află peisagiile sale clasice, în arcadele grădinii curții Bavariei și în pinacoteca cea nouă).

Mathéy nu este un fanatic al realității. Și el vede elenismul și Grecia, vizionar. Dar viziunea aceasta este — ca expresie picturală — de o veracitate convingătoare, o trăire a eroismului nuanțat, a frumuseții tainice de sărăcie (sic), secetă, de avariție a naturii, de simplitate, de viață contemplativă.

Recenzentul german termină astfel:

„In excelenta carte *despre Mathéy*, apărută recent (în editura Studio, Atena — ediție elenă și germană) scrie René Reyle frumoasele cuvinte: „In tablourile acestea a intrat, de fapt, spiritul pământului elen, orizonturile sale largi și simțimentele celor nenumărați, cari și-au găsit aici fericirea. Tablourile (lui Mathéy) sunt ca visurile noastre despre Grecia, când ne aflăm departe de ea, plutind în jurul ei mirosul și farmcul acestui pă-

mânt, pe care-l iubim..."

După cele înșirate, ni se impune întrebarea: nu s'ar putea ca dl. G. A. Mathéy să aducă servicii și în România propășirii artelor, fiind angajat și *menajat* în țară?

Horia Petra-Petrescu

IN MOMENTUL când publicăm cronică d-lui Grigore Nandriș despre structura de un pronunțat caracter practic a învățământului din Polonia, nu este lipsit de interes, credem, să subliniem principiile realiste pe cari le dorește la baza unei reforme a învățământului nostru secundar, d. profesor V. Vălcovici. Ideile sale sunt expuse într'un articol din revista bilingvă condusă de d-nii I. Gigurtu și G. Strat. *Libertatea* — nr. din 20 Martie 1934 — care, prin apariția ei regulată, cu un sumar totdeauna interesant, pentru că este totdeauna de actualitate și cu colaborări alese, a devenit unul din cele mai prețioase și, sperăm, cetite periodice românești.

„Importanța *realităților* în formarea spiritului modern — spune d. Vălcovici — a scăpat până azi atenției legiuitorului român. Cine știe dacă impresionismul păgubitor al vieții noastre publice nu se datorește în parte și acestei scăpări!

Lirismul poporului nostru, pe care ni-l găsim străinii ce ne vizitează și pe care îl certifică bogăția de inspirație populară în poezie și în cântece, trebuie neapărat, altoit cu un învățământ al *realităților*. Incepând cu matematicile și sfârșind cu religia, toate disciplinele în liceu se pot preda și trebuiesc predate în atmosfera realității. Căci nu putem aspira la o civilizație fecundă, decât dacă-i creăm

în sufletul tinerimii, fundamentul principal în lumina realităților. Astfel vom fi făcut cea mai însemnată efortare de a ne arma sufletește națiunea așa cum cer vremurile”.

Pornind dela considerații de această natură, d. Vălcovici cere reinființarea secției reale în liceul superior. O revenire la liceul trifurcat al lui Haret nu este necesară, deoarece fosta secție clasică poate fi combinată fără pierdere cu secția modernă, rămânând astfel un liceu superior cu două secții, una științifică și alta literară.

Pentru necesitatea reinființării secției reale mai pledează un argument foarte puternic, bine exploatat de autorul articolului de care vorbim. Unul din rezultatele cele mai pregnante ale liceului cu secție reală, introdus la noi de Spiru Haret, a fost ridicarea nivelului învățământului superior. A sporit numărul oamenilor de știință și mai ales al aceluia cari puteau sta cu tot curajul și cu toată demnitatea alături de cercetătorii în diferite discipline științifice din țările apusene. „De sigur, constată d. Vălcovici, că și înainte de această epocă țara noastră s'a putut mândri cu personalități distinse ale căror nume trecuseră granița pentru a se înscrie la loc de cinste, în literatura universală științifică. Însă, după 1910, numărul Românilor ale căror nume pătrund în viața intelectuală a țărilor civilizate apusene, crește considerabil”.

Efectele acestei stări de lucruri se resimt până astăzi, căci atmosfera științifică, de înaltă calitate, din centrele noastre universitare, este întreținută aproape numai de absolvenții ai liceului lui Haret.

Olimpiu Boitoș

BULETINUL ASTREI

Transilvania.

Printre recentele înfăptuiri ale Astrei trebuie să subliniem cu deosebită atenție publicarea „buletinului de tehnică culturală” *Transilvania*.

Precizându-și scopul și caracterul ei prin subtitlul amintit, „Transilvania” se afirmă ca un organ de îndrumări cât se poate de necesar într'un moment când activitatea Astrei câștigă în amploare și diversitate și când locul entuziasmului necritic trebuie să-l ia spiritul de metodă.

Din cuprinsul întâiului număr — Ianuarie-Februarie 1934 — remarcăm articolele de îndrumări culturale semnate de dnii Iuliu Moldovan (Cuvânt înainte), Iuliu Hațieganu (Conferința-tip), V. Ilea (Școala țărănească), T. Spârchez (Șoimii Carpaților) și I. Agârbiceanu (Drumul către sufletul poporului). Deasemenea este de remarcat materialul pentru conferințe prezentat cu multă pricepere de dnii I. Agârbiceanu și H. Petra-Petrescu. Pagini sugestive asupra trecutului semnează d. Alex. Vaida-Voevod. povestind dramatica întâlnire a reprezentanților românismului ardelean cu contele Mihail Károlyi, primul ministru al Ungariei, în toamna anului 1918. D. Al. Dima evocă cu căltură incercările de propagandă culturală românești dela sfârșitul veacului XVIII, în Ardeal.

Muzeul Național al Ardealului

Președintele Astrei, d. Iuliu Moldovan semnează, în același număr al revistei „Transilvania”, un călduros și foarte bine venit apel pentru înființarea unui muzeu național al Ardealului și Banatului,

cuprinzând documentele scrise ale trecutului nostru de luptă și rezistență națională.

Reproducem acest apel, pentru importanța deosebită a problemei pusă astfel în discuție:

Poate niciodată legăturile sufletești cu trecutul nu au fost atât de tulburate, aproape intrerupte, ca în epoca următoare războiului și în ziua de azi. Răsturnarea sau sdruncinarea bruscă a ordinii economice și politice, a sistemelor de gândire și a concepției de viață prin evenimentele și urmările războiului, individualismul, care a urmat jertfelor concentrate, au creiat o mentalitate, care vede, în libertatea individuală, în explorarea momentului, în abandonarea oricărei încătușări prin răspunderi față de trecut și viitor, prin norme morale tradiționale, cheia prosperării individuale. subordonând acesteia orice grijă, deci și aceea pentru binele neamului.

Ori, noi fii ai neamului suntem, avem răspunderi față de trecut și viitor și grija pentru prosperarea neamului trebuie să fie scopul suprem al existenței noastre.

Trebuie să cunoaștem trecutul, nu numai pentru a dovedi recunoștința noastră pentru jertfele și faptele înaintașilor, ci în deosebi pentru a ne lua îndrumări prețioase pentru politica noastră etnică, evitând greșeli, cari s'au răzbunat și urmând învățămintele faptelor și jertfelor cari au dus neamul nostru înainte. Pline de atari învățăminte sunt deceniile din urmă. Cei ce le-au trăit, cari s'au distins prin lupte și suferințe pentru neam,

pleacă cu rândul din mijlocul nostru și cu ei se duc și amintirile lor, mai grăitoare la suflet, decât rigidele însemnări ale istoriei. Și după ei se pierd și arhivele lor. Corespondențe, documente, însemnări, cari pot să verifice date din trecut, să servească ca prețioase documente pentru studiul și pentru obiectiva scriere a istoriei și să pună la justa valoare oameni și fapte. Să arate îndeosebi generațiilor tinere, că nu un intelectualism cosmopolit, disprețuitor al tradiției și trecutului, nu un materialism, care distruge solidaritatea și conștiința națională, ci respectarea firei neamului, a cerințelor și intereselor lui dominante față de cele ale individului, respectarea indicațiunilor categorice ale trecutului îi pot da în mână armele pentru disciplinarea gândurilor și faptelor și pentru o biruitoare luptă, atât cu dușmanii din sufletul propriu ca și cu cei din afară, mai conștiinți decât noi.

Iată pentru ce apelăm la înțelegerea și spiritul de jertfă a tuturor bunilor români, rugând să ni se trimită însemnări de amintiri, documente, scrisori, broșuri, cărți, gazete, fotografii și orice alt material, care poate ilustra și verifica faptele, evenimentele și personalități din trecutul Ardealului și Banatului. Acest material îl vom grupa după importanța lui într'un Muzeu național al Ardealului și Banatului sau în colecții muzeale locale, pentru a fi un izvor de documentare și cercetare, un mijloc de indemnuri și îndrumare, relevând importanța hotărâtoare pentru evoluția noastră etnică, a conștiinței și solidarității naționale.

Materialul se va trimite pe ardesa prezidiului „Astra”, Sibiu, Str. Șaguna 6.

Dr. Iuliu Moldovan,
președintele „Astrei” culturale.

Scoala superioară țărăneasă

Activitatea din timpul din urmă a *Astrei* a fost consacrată în deosebi Școa-

lelor superioare țărănești, organizate, după îndemnul strălucit, desprins din experiența dela Sighet a dlui dr. V. Ilea, în principalele centre ardelen. Se va vorbi odată mai pe larg, în coloanele revistei noastre despre această inițiativă a *Astrei*. Dacă va fi susținută cu aceeași seriozitate și elan cu care a început, — și avem toate motivele să credem că va fi! — va însemna un *inceput de epocă* pentru viața sufletească a satelor noastre.

Ne mărginim de astădată să încreștăm în fugă datele de căpetenie privitoare la Școala din Cluj, ale cărei cursuri organizate după indicațiile culese din consfăturile conduse de d. I. Hațieganu, s'au încheiat în ziua de 24 Martie.

Cursurile au fost urmate de 32 de auditori din următoarele sate din județul Cluj: Chintău. Feleac, Mociu, Sânmihaiul Almașului, Baciul, Sâncraiu Almașului, Gârbău, Mănăstireni, Gilău, Șarmaș, Șarmășel Suceag, Țapu, Berchișu, Topa mică, Vultureni. Între 25 și 35 de ani, gospodarii participanți la cursuri au oferit o mare surpriză corpului profesoral: O aviditate de cunoștințe, o luminoasă inteligență și o hotărâtă conștiință națională: iată însușirile admirabile cu care au venit acești copii ai satelor noastre la învățătură...

Temeiul învățământului îl formau cursurile practice și lucrările la ferma Academiei de Agricultură, sub conducerea dlor ing.-prof. Săulescu, Safta, Larionescu. Popa, Suiaga, Velican și alții. În orele de d. m. au avut loc cursurile teoretice susținute de d-nii Agârbiceanu, Curea, At. Popa, Gh. Popa, Breazu, Chinez, Spornic, Mărcuș, Spărchez, Todea, Pușcariu, Florian, Jinga, Dragoș, Golumba, Ilieș. Drept cadru și complectare a cursurilor a servit vizitarea intituțiilor din oraș, sub conducerea studentului, d. Cmeciu, prețios și entusiast colaborator la reușita generală.

AM PRIMIT LA REDACȚIE :

- George Strat*, Despre necesitatea unui nou ideal național. București, 1933.
(Extras din revista „Libertatea”).
- Ion Clopoțel*, Vasile Goldiș, Biblioteca ziaristică, No. 1.
- Ion Mătei*, Ion Al. Lapedatu, Biblioteca ziaristică, No. 2.
- Ion Breazu*, Jules Michelet și Folklorul Românesc. (Extras din „Anuarul Arhivei de Folklor“ II. București, 1933. Imprimeria Națională.
- Id.* Viața literară românească în Ardealul de după unire. Cluj, 1934 „Minerva“
- Grigore Nandriș*, Despre influența slavă în limba română. București, 1933.
„Cartea Românească“.
- Id.* Toma Masaryk. Omul și opera. Cernăuți, 1933.
- Id.* Contribuție la traducerea evangheliilor. București, 1934.
- B. Iordan*, Vitrina cu păpuși de porțelan. Roman. Colecția „Hortenzia“. Bolgrad, 1934.
- Profira Sadoveanu*, Mormolocul. Roman. București. Editura „Cartea Românească“.
- M. Sadoveanu*, Creanga de aur. Roman. București. Editura „Cartea Românească“.
- Dorina V. Ienciu*, Catechismul anului 2000. Roman. București, 1933. Edit. Librăriei Pavel Suru.
- Gheorghe Dragoș*, Cooperația în Ardeal. Istoric, situația actuală, perspective. (Biblioteca Cooperației, Seria III. nr. 11). 1933.
- Buletinul demografic al României*, București, Februarie, Martie 1934.
- Tara Bârsei*, Brașov, Martie—Aprilie, 1934.
- L'Europe Centrale*, Praha. Nrele 9—12.
- Korunk*, Cluj. Ianuarie, Martie 1934.
- Abecedar*, Turda. Nr. 45—52.
- Arta și Omul*, București. Ian.—Febr. 1934.
- Libertatea*, București. Nrele 5 și 6 1934.
- Revista Fundațiilor Regale*, București. Martie 1934.
- Erdélyi Fiatalok*, Cluj, An. IV. No. 4.
- Viața Ilustrată*, Sibiu. Martie 1934.
- Făt Frumos*, Suceava. Sept.—Dec. 1933.
- Progres și Cultură*, Tg. Mureș. An. III. No. 2—3.
- Gazeta Ilustrată*, Cluj. Februarie 1934.
- Crainicul Cetății*, Burdujeni. Oct.—Dec. 1933.
- Herald*, București. Decembrie 1933.
- Convorbiri Literare*, București, Ianuarie, Februarie. 1934.
- Vremea*, București.
- Hotarul*, Arad. No. 9—10.
- Revista de Filosofie*, București. Iulie—Decembrie, 1933.
- Horia Furtună*, Iubita din Paris. Roman. Editura „Naționala Ciernei“ București.
- J. Romanet*, „17“ Roman. (Al doilea volum din colecția Demogorgon.) Editura „Naționala Ciernei“, București.
- Ion Călugăru*, Erdora. (Colecția „Rosidor“.) Edit. „Naționala Ciernei“, București.

ERRATUM

La pag. 141, notă, rândul 1 să se cetească *instrucție*, în loc de *industrie*.

Revista noastră se desface în Capitală prin *Oficiul de Librărie*,
București, VI. str. Rozelor, 9.

CUPRINSUL:

- Ilariu Dobridor*, Degradarea inteligenței.
Gherghinescu Vania, Moartea lăstunului (versuri).
Victor Papilian, Maternitate (nuvelă).
Yvonne Rossignon, Pustă. — Lumină (versuri).
Ovidiu Papadima, Miraculosul modern.
N. Buta, Ștefan Cicio Pop.
Const. Ștefăniu, Primăvară 'n gând (versuri).
O. F. Popa, Tratatul despre gelozie (nuvelă).
Daniel Popescu, Desenul lui Paciurea.
Al. Dima, Ilarie Chendi.
Ștefan Meteș, Domni dîn Principatele Române pribegi în Transilvania în veacul XVII. (II.)

CRONICI

- CRONICA LITERARĂ. *Ion Chinezu*, Mircea Eliade, Intoarcerea dîn rai.
CRONICA ȘCOLARĂ. *Grigore Nandriș*, Reforma școlară în Polonia.
CRONICA EXTERNĂ. *Căiuș Bardoși*, Linia generală a politiceii franceze.

MIȘCAREA CULTURALĂ

CĂRȚI ȘI REVISTE. *Anuarul Arhivei de Folklor. II.* (George Giuglea); *P. Sergescu*, Tableau du XX^oe siècle. — Les sciences mathématiques (Gh. Gheorghiu); *Familia* (i. c.); *La Revue de Littérature Comparée* (Ion Breazu). — INSEMĂRI: Un român din Sibiu sărbătorit în Atena (H. P. — Petrescu); Pentru o reformă a învățământului nostru secundar (O. Boitoș).

BULETINUL ASTREI

Transilvania; Muzeul național al Ardealului; Școala superioară țărănească dela Cluj.